

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

RAPOR 39
EYLÜL 2022

IRAK'TA 2021 SEÇİMLERİ, KRİZLER, GÖSTERİLER VE SONRASI

FEYZULLAH TUNA AYGÜN | SERCAN ÇALIŞKAN

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2022

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Yayınlanma Tarihi: 28 Eylül 2022

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Adres : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sk. No: 3 Çankaya, ANKARA

Telefon : +90 850 888 15 20

Eposta : info@orsam.org.tr

Fotoğraf : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock.

“Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5'inci maddesinin ikinci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir”

IRAK'TA 2021 SEÇİMLERİ, KRİZLER, GÖSTERİLER VE SONRASI

Yazarlar Hakkında

F. Tuna Aygün

Bahçeşehir Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun olmuştur. Polis Akademisinde yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. Çeşitli medya kurum ve kuruluşlarında, ulusal dergi ve gazetelerde makale ve röportajları yer almıştır. Ortadoğu coğrafyasında saha çalışmaları yapmaktadır. ORSAM bünyesinde uzman olarak çalışmaktadır. İleri düzeyde İngilizce bilmektedir.

Sercan Çalışkan

İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümünden 2017 yılında mezun olmuştur. Ardından aynı yıl içinde Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Tezli Yüksek Lisans Programına başlamıştır. "Sosyal Medya Üzerinden Algı Savaşları: Zeytin Dalı Harekâtı" teziyle yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Polis Akademisinde Uluslararası Güvenlik Programında doktora eğitimine devam etmektedir. Genel ilgi alanı güvenlik çalışmaları çerçevesinde gayrinizami harp konuları olmakla birlikte özel ilgi alanı bölgesel çalışmalar kapsamında Irak'taki güvenlik sorunları ve Irak Türkmenleridir. Ayrıca Çin'in Ortadoğu politikaları üzerine de çalışmalar yürütmektedir. Hâlihazırda Ortadoğu Araştırmalar Merkezi (ORSAM) bünyesinde Irak Çalışmaları araştırmacısı olarak görev yapmaktadır. İyi düzeyde İngilizce bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

- 3** GİRİŞ
- 7** IRAK'TA SEÇİM ÖNCESİ GENEL DURUM
- 15** SEÇİME İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRME
- 23** ŞİİLER
- 27** SÜNNİLER
- 33** KÜRTLER
- 37** TÜRKMENLER
- 41** BİTMEYEN KRİZLER
- 49** SEÇİM SONRASI GENEL GÖRÜNÜM
- 53** SONUÇ YERİNE: IRAK NEREYE GİDİYOR?

GİRİŞ

Irak'ın 2003 yılında ABD tarafından işgal edilmesi ülkedeki rejimin uzaklaştırılmasına ek olarak ülkeyi ve toplumunu temelden etkilemiştir. Bu kapsamda ülkede kurulan yeni yönetim sistemi 2005 yılının ardından tamamen Iraklılara devredilmiştir. Ancak 2003 yılındaki kırılmayla başlayan sosyal değişim bugün itibarıyla Baas dönemi (1968-2003) hatırlamayan Iraklılarla devam etmektedir. Ülkedeki değişim, Baas döneminde güç hiyerarşisinin dışında kalan grupların ve muhalefetin 2003 sonrasının başat ve oyun kurucu aktörü olmasına neden olmuştur. Bu grupların, 2003 sonrasında gücü elde etmesiyle rövanşist politikaların uygulamaya konduğu görülmüştür. Hatta bu uygulamaların aynı kimliği temsil ettiğini iddia eden siyasi oluşumlar tarafından diğerlerine de uygulandığı söylenebilir. Ancak en şiddetli şekilde

“ötekiye” yönlendirilmiştir. Dolayısıyla ülkenin fay hatlarını oluşturan dinî, mezhebî ve etnik grupların ayrışmasının ülkeye etkisi artmıştır.

Bu denklem içerisinde, Irak Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'nde de belirtildiği üzere, ortak bir ulusal kimliğin inşa edilememiş olması etnik ve mezhebî kimlikler üzerinden siyasetin yürütülmesine neden olmuştur. Hatta ilerleyen süreç içerisinde, 2005 yılında kurulan Ulusal Irak İttifakı, ilk başta bütün Irak Şii'lerini kapsamına rağmen sonraki seçimlerde içerisinden ayrılan oluşumlarla Şii grup kimliği içerisindeki rekabetin de olduğu görülmüştür. Zira benzer bir durum Iraklı Sünniler ve Kürtler için de yaşanmıştır. Bölünen siyasi oluşumlar artık grup çıkarının da alt kırılımlarına hitap edecek şekilde dönüşüm yaşamış, toplumun talepleri ve siyasi mekanizmanın arzı arasındaki uyumsuzluk ülkede yeni bir dinamığa neden olmuştur.

Gösterilerin
ortaya çıkardığı
dinamikler
nedeniyle
Başbakan
Kazimi'nin
hükûmet
programı
içerisinde
yeni bir seçim
yasasının
yapılmasıyla
birlikte erken
seçimlere
gidilmesi yer
almıştır.

Bu doğrultuda 1 Ekim 2019 tarihinde başlayan hükûmet karşıtı gösteriler,¹ Irak siyasetinde ilk kez bir başbakanın görev süresini tamamlayamadan istifa etmesine² neden olmuştur. Hatta gösterilerin siyaset üzerindeki etkisi nedeniyle Irak ve siyasetinin "ekim öncesi ve ekim sonrası" olmak üzere ikiye ayrıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca gösterilerin ülkeyi bu denli etkisine almasıyla gösteriler, "Ekim Devrimi" olarak isimlendirilmiştir. Bu doğrultuda siyasette yaşanan kırılmalarla farklı parlamento gruplarının uzlaşısı başbakanı olan Adil Abdulmehdi'nin istifasının ardından Irak'ta başbakanlık krizi yaşanmıştır. Kriz Muhammed Tevfik Allavi³ ve Adnan Zurfî'nin⁴ başarısız girişimlerinin ardından Irak İstihbarat Servisi Başkanı Mustafa el-Kazimi'nin güvenoyu almasıyla sonlanmış⁵ ve hükûmet kurulabilmiştir.

Gösterilerin ortaya çıkardığı dinamikler nedeniyle Başbakan Kazimi'nin hükûmet programı içerisinde yeni bir seçim yasasının yapılmasıyla birlikte erken seçimlere gidilmesi yer almıştır. Hatta Kazimi, göstericilerin desteğini

muhafaza edebilmek amacıyla hükûmetini "Irak'ı erken seçimlere taşıyacak hükûmet" olarak lanse etmiştir. Bu doğrultuda Kazimi öncesinde Irak Parlamentosunda başlayan yeni seçim yasası tasarısı hakkındaki görüşmeler devam ettirilmiştir. Parlamentoda üzerinde uzlaşısı sağlanan tasarı 5 Kasım 2020 tarihinde Irak Cumhurbaşkanı Berham Salih tarafından onaylanmıştır ve 9 Kasım 2020 tarihinde Irak Resmî Gazetesinde yayımlanarak yasalaşmıştır. Seçim yasasının yürürlüğe girmesiyle seçim takvimi doğrultusunda öncelikle 6 Haziran 2021 tarihinde sandık kurulmasına karar verilmiştir.⁶ Ancak Irak Bağımsız Yüksek Seçim Komiserliğinin (IBYSK) hazırlıkların tamamlanabilmesi için daha fazla zaman talep etmesi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından yeni tarih olarak 10 Ekim 2021 belirlenmiştir.⁷

Seçim takviminin işlemesiyle adaylık süreçleri nihayete ermiştir. Bu doğrultuda IBYSK tarafından milletvekilliği adaylıklarının incelenmesinin ardından 951'i kadın ve 789'u bağımsız aday olmak üzere toplam 3249 kişinin adaylığı kabul edilmiştir. Ancak

¹ "Iraqis march in Baghdad to mark protests anniversary", *Al Jazeera*, 2021.

² "Iraqi Prime Minister Resigns in Deepening Political Crisis", *The New York Times*, 2019.

³ "Iraqi prime minister candidate Allawi quits, political crisis continues", *The Arab Weekly*, 2020.

⁴ "Al-Zurfi resigns as designated Iraqi PM after failing to form gov't", *UPI*, 2020.

⁵ "Iraq's parliament approves government of new PM Kadhimi", *Al Monitor*, 2020.

⁶ "Iraq PM calls early election for June 6, 2021", *Reuters*, 2020.

⁷ "Iraqi cabinet votes to delay general election until October 10", *Al Jazeera*, 2021.

seçimlerden çekilmek isteyen bazı siyasi parti ve adayların bu taleplerini geçerli sürenin dışında iletmeleri nedeniyle listede isimlerinin muhafaza edileceği IBYSK tarafından açıklanmıştır. Diğer deyişle seçimlerden çekilmek istediğini açıklayan aday ve partilerin çekilmesine aday listelerinin nihai hâline ulaşması gerekçesiyle izin verilmemiştir. Bu durum seçimleri boykot edeceğini açıklayan siyasi partilerin bu pozisyonlarının bir siyasi manevra olarak kullanılabilmesinin önünü açmıştır. Sadr Hareketi de bu minvalde hareket ederek önce seçimleri boykot edeceğini açıklamış ancak daha sonra seçimlere katılım sağlamıştır. Zira Sadr Hareketi'nin oy pusulasından kaldırılması seçimlere katılmasını engelleyecek olmasına rağmen pusulada muhafaza edilmiş olması siyaseten manevra alanını genişletmesine imkân sağlamıştır.

Ancak bu noktada Sadr Hareketi dışında boykot çağrısında yer alan partilerin de sokaktaki gösterici liderlerinden İhab el-Vezni'nin öldürülmesinin⁸ ardından boykot çağrısında yer aldığı görülmektedir. Bu durum partiler arasında da ayrışma ortaya çıkarmıştır. Boykot çağrılarını haksız bulan göstericilerin kendi oluşturdukları siyasi oluşumları desteklemeye devam ettiği görülmüştür. Irak'taki siyasal mekanizmaya tepkili olan bu seçmen

kitlesi açısından erken seçimlerle ilgili talepleri arasında:

- Adil ve uygulanabilir seçim yasası,
- Bağımsız ve tarafsız seçim komiserliğinin oluşturulması,
- Siyasi partiler yasasının uygulanması,
- Adil bir seçim ortamının sağlanması,
- Göstericileri öldürenlerin yargılanması,
- Yolsuzluğa bulaşmış siyasetçilerden hesap sorulması ve
- Devlet kontrolü dışında kalan silahların toplanması yer almıştır.

Irak siyasetinde meydana gelen iç ve dış pek çok yeni gelişmeye rağmen, Irak'ın altıncı parlamento seçimleri 10 Ekim 2021 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Ancak seçim öncesi yaşanan bu gelişmeler, seçim sonrası süreci de yakından ilgilendirmesi bakımından son derece önemli olmuştur. Özellikle seçim sonrası oluşan tabloda, ittifakları ve birbirine muhalif grupları oluşturan temel dinamiklerin seçim öncesi dönemde şekillendiği söylenebilir. Dolayısıyla seçim sonrası sürece geçmeden önce Irak'ı erken seçimlere götüren süreci incelemek faydalı olacaktır.

Irak siyasetinde meydana gelen iç ve dış pek çok yeni gelişmeye rağmen, Irak'ın altıncı parlamento seçimleri 10 Ekim 2021 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Ancak seçim öncesi yaşanan bu gelişmeler, seçim sonrası süreci de yakından ilgilendirmesi bakımından son derece önemli olmuştur.

⁸ "Iraqi activist Ehab al-Wazni shot dead in Karbala's al-Haddad district", *Al Arabiya News*, 2021.

2021 SEÇİMLERİ ÖNCESİ GENEL DURUM

İtiraz olan sandıklarda oylar elektronik cihazlar yerine elle sayıldı.

10 Ekim 2021'de gerçekleşen parlamento seçimlerinin öncesinde Irak; siyasi, ekonomik, güvenlik ve toplumsal birçok gelişmeyi çok kısa bir süre içerisinde yaşamıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, seçimler öncesi süreç hükümet karşıtı protestolardan Kasım Süleymani suikastına; yeni hükümetin kurulmasından ABD askerlerinin Irak'tan çekilmesi ve koronavirüs salgının getirdiği ekonomik darboğaza kadar pek çok hadiseyi barındırmaktadır. Dolayısıyla Irak'ı seçimlere götüren atmosferi doğru anlamlandırmak, seçim sonuçlarını ve sonuçlar neticesinde oluşacak Irak'taki yeni dinamikleri değerlendirebilme noktasında bakış açısını zenginleştirecektir.

Seçimlerin öncesinde Irak'ın karşılaştığı en temel sorun toplumsal boyutta hükümet karşıtı gösterilerin patlak vermesi olmuştur. Nitekim erken seçimlerin kapısını aralayan gelişmeler de gösteriler paralelinde gerçekleşen olayların bir sonucu olmuştur. Ekim 2019 itibarıyla yolsuzluk ve kamu hizmetlerinin eksikliği gibi

nedenlerle başta başkent Bağdat olmak üzere ilaveten ülkenin güney vilayetlerinde başlayan gösteriler, zamanla hedef aldığı aktörler bağlamında değişim göstermiştir. Bilhassa İran yanlısı Şii milis grupların eylemcilere dönük sert müdahalelerinin ardından eylemciler de Irak'taki İran varlığına yönelik bir tavır almaya başlamıştır. Nitekim Kasım 2019'da İran'ın Necef Konsolosluğunun eylemciler tarafından ateşe verilmesi⁹ de Irak sokaklarındaki öfkenin İran'a yöneldiğine dair somut bir gösterge olmuştur. Dolayısıyla Irak'ta patlak veren hükümet karşıtı gösteriler içerisinde İran karşıtı yeni bir dalganın oluşması, gerçekleşen seçimlerde İran destekli siyasi grupların sandıkta alacakları oylara ilişkin de soru işaretlerini beraberinde getirmiştir. Buna rağmen söz konusu grupların da ülkede bir tabana sahip olduğu hatırlatılmalıdır.

Irak'taki hükümet karşıtı gösterilerin ilk büyük neticesi Başbakan Adil Abdülmehdi'nin istifası¹⁰ olmuştur. Böylelikle gösterilerin en önce-

⁹ "Iraq unrest: Protesters set fire to Iranian consulate in Najaf", *BBC*, 2019.

¹⁰ "Iraqi Prime Minister Adil Abdul Mahdi says he will resign", *CNN*, 2019.

Irak'ta ABD askerlerinin bulunduğu üsler ve yeşil bölgeye yönelik saldırılardan Haşdi Şaabi içerisinde İran'a yakınlığıyla bilinen grupları sorumlu tutan Kazimi, bu gruplara dönük hamle yapmaktan da geri durmamıştır.

likli taleplerinden biri olan hükûmetin istifası gerçekleşmiş, yeni hükûmeti kurma sürecine girilmiştir. Cumhurbaşkanı Berham Salih, Şubat 2020'de eski İletişim Bakanı Tefvik Allavi'ye hükûmeti kurma görevini vermiş ancak baskılara maruz kaldığını ifade eden Allavi yaklaşık bir ay sonra hükûmeti kurmaktan çekildiğini açıklamıştır. Ardından hükûmeti kurmakla görevlendirilen diğer bir isim eski Necef Valisi Adnan ez-Zurfi ise tıpkı Allavi gibi iç ve dış etmenleri öne sürerek süreçten çekildiğini belirtmiştir. Irak'ta Abdülmehtdi'nin istifasından iki başbakan adayının da hükûmeti kuramadığı zamana kadar geçen altı aylık süreç Irak için son derece sancılı geçen bir güvenlik ve dış ilişkiler gündemi yaşanırken gerçekleşmiştir. Nitekim Ocak 2020'da Bağdat Havalimanı'nda ABD tarafından öldürülen İran Devrim Muhafızları Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani ile Haşdi Şaabi Komisyonu Başkan Yardımcısı Ebu Mehdi Mühendis'in (Cemal Cafer Muhammed Ali İbrahimi) öldürülmesi¹¹ Irak sahasını ABD ve İran arasındaki hesaplaşmaya açmıştır. İran destekli Şii milis gruplar, intikam amacıyla Irak'taki ABD varlığına yönelik saldırılar düzenlerken diğer yandan yeni hükûmetin kurulamaması Irak'ı siyaseten de bir açmazla sürüklemiştir.

Irak'ta yaşanan siyasi kriz, hükûmeti kurmakla görevlendirilen Mustafa el-Kazimi'nin Mayıs 2020'de yeni hükûmeti kurarak parlamentodan güvenoyu alması ile çözüme kavuşmuştur. Ancak hükûmetin kurulması Irak'taki tansiyonun düşmesi için yeterli olmamıştır. Başbakanlığı öncesinde Irak Ulusal İstihbarat Servisi Başkanı olan Kazimi'ye yönelik İran destekli siyasi gruplar ile sahadaki milis güçlerin muhalif tavırları yeni kurulan hükûmeti de zora sokmuştur. Kazimi'yi Süleymani ve Mühendis suikastında ABD tarafına bilgi sızdırmakla suçlayan İran destekli milisler, Kazimi'ye yönelik başbakanlığı öncesi ve sonrasında tehditlerini sürdürmüştür. Yeni göreve gelen Kazimi ise ilk adımlarını, kendisinin görev gelmesine vesile olan sokaklardaki protestocuların talepleriyle örtüşecek şekilde atmaya gayret göstermiştir. Bu kapsamda Irak'taki İran etkisi ve erken seçimlere gidilmesi olmak üzere göstericilerin öncelediği iki temel hususu önemsediği söylenebilir.

Kazimi, resmî olarak başbakana bağlı olan Haşdi Şaabi'ye ulusal bir kimlik kazandırmak amacıyla söylemlerinde sıklıkla Haşdi Şaabi'nin Irak devletine bağlı olduğunu ifade etmiştir.¹² Irak'ta ABD askerlerinin bulunduğu üsler ve yeşil bölgeye yönelik saldırılar-

¹¹ "Airstrike That Killed Suleimani Also Killed Powerful Iraqi Militia Leader", *The New York Times*, 2020.

¹² "Iraqi prime minister stresses PMU should be Iraqi institution under state authority", *Al Monitor*, 2020.

dan Haşdi Şaabi içerisinde İran'a yakınlığıyla bilinen grupları sorumlu tutan Kazimi, bu gruplara dönük hamle yapmaktan da geri durmamıştır. Bu kapsamda Haziran 2020'de Haşdi Şaabi içerisindeki en önemli gruplardan olan Ketaib Hizbullah'ın karargâhlarına baskın düzenlenmiştir.¹³ Yine Haşdi Şaabi Anbar Komutanı Kasım Muslih, Mayıs 2021'de gözaltına alınmıştır.¹⁴ Kazimi'nin, başbakanlığının ilk aylarında İran destekli milis gruplara yönelik ortaya koyduğu tavır, Irak'taki İran etkisini protesto eden eylemcilerin istekleriyle örtüşen önemli bir kararlılık olmuştur.

Kazimi'nin sokağa dönük politikalarından bir diğeri, erken seçimleri hükümet programına dâhil etmesi olmuştur. Nitekim ülkenin bir an önce erken seçimlere gitmesi ve 2003 sonrası siyasette görev almayan isimlerden bir hükümetin oluşturulması "Ekim Devrimi" olarak adlandırılan gösterilerde toplumun dile getirdiği başlıca taleplerden biri olmuştur. Bu doğrultuda yapılacak olan 2021 seçimlerinde vilayetlerin birer seçim bölgesi olduğu seçim sistemi yerine daraltılmış seçim bölgesinde en fazla oy alan adayların kazandığı yeni bir seçim sistemine geçilmiştir. İlk etapta belirlenen seçim tarihi 6 Haziran 2021 tarihinden 10 Ekim 2021 tarihine ertelenmesiyle birlikte seçim takvimi işlemeye başlamıştır. Bu doğrultuda 264 siyasi parti ve 23 seçim koalisyonu IBYSK tarafından tescil edilmiştir. Ancak siyasi partilerin yarısından çoğu seçimlere katılma isteğini IBYSK'ye iletmemiştir. Bununla birlikte seçim takviminin işlemesiyle adaylık süreçleri nihayete ermiştir. Bunun üzerine IBYSK tarafından milletvekilliği adaylıklarının incelenmesinin ardından 951 kadın, 789 bağımsız aday olmak üzere toplam 3249 aday adayıyla 23 seçim koalisyonunun yarışa dâhil olması kabul edilmiştir.

Oluşan koalisyonlar Irak siyasetindeki çok boyutlu kırılmaları göz önüne sermiştir. Zira koalisyonların mezhebî, etnik ve ideolojik eksenlerde olduğu görülmüştür. Bu denklem içerisinde oluşturulan 23 koalisyonun 7 tanesinin baskın kimliği olarak Şiiliği, 5 tanesinin Sünniliği kullandığı görülmektedir. Buna ek olarak 5 koalisyonun sivil ve seküler bir tabiata sahip olduğu görülürken 2 koalisyon Arap, 1 koalisyon Türkmen ve 1 koalisyonun da Kürt kimliği üzerine kurulduğu söylenebilir.

Yasa kapsamında yer alan seçim bölgelerine ilişkin dördüncü bölüm ve seçim sistemine ilişkin beşinci bölüm ise önceki seçimde kullanılan seçim yasasıyla en büyük farklılığı göstermektedir. Önceki seçimlerde her bir vilayet ayrı birer seçim bölgesi olarak kabul edilmesine rağmen yeni seçim yasasıyla vilayetler bir kadın kotası içerecek şekilde seçim bölgelerine ayrılmaktadır. Ayrıca 2018 parlamento seçimlerinde de kullanılan değiştirilmiş Sainte-Laguë seçim sisteminden tamamen vazgeçilmiştir. Küçük partileri dezavantajlı durumda bırakan sistem yerine yeni yasa ile seçim bölgesinde en fazla oy alan adayların doğrudan seçildiği bir sisteme geçilmiştir.

Irak'ta gerçekleşen seçimler öncesi genel durumu, seçimlere götüren nedenlerle birlikte okumak doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu nedenlerin başında ekonomik ve siyasi çözümsüzlüklerin bir sonucu olarak mevcut yönetimden hoşnutsuz olan Irak toplumu gelmektedir. Iraklı seçimlere götüren atmosfer de Ekim 2019'da toplumun özellikle genç kesiminin sokaklara çıkarak geniş çaplı bir gösterisi başlatması olmuştur. Başbakanın istifasını getiren protesto dalgası, yalnızca refah seviyesinden şikayetçi bir Irak halkı tablosu ortaya çıkarmamıştır. Aynı zamanda Irak yönetiminde verilen kararların Iraklılar tarafından değil, Irak'ta etkisi gücüne sahip başka ülke-

¹³ "Iraqi forces raid Iran-backed Kataib Hezbollah base, 14 arrested", *Al Jazeera*, 2020.

¹⁴ "Iraq militia commander arrested under 'anti-terrorism' law", *Al Jazeera*, 2021

lerin yönetimleri tarafından şekillendirildiğine dair şikayetler de sokakta yansıma bulmuştur. Bilhassa İran destekli milis grupların eylemcilere yönelik ölümlerle sonuçlanan sert müdahaleleri, eylemlere destek veren gazeteci ve aktivistlerin suikastlara uğraması gibi hadiseler söz konusu şikayetlerin İran'a yönelmesini beraberinde getirmiştir.

Öte yandan seçim öncesi göstericilerin sokakta oluşturduğu direncin, yeni kurulan hükûmetin politikalarını etkilediği gibi bundan sonra ki hükûmetlerin de politikalarını şekillendiren başlıca etmenlerden biri olacağı beklenebilir. Zira Irak'ta başa gelecek her hükûmet, eylemcilerin isteklerinin henüz çok az bir kısmının gerçekleştirildiğini, dolayısıyla sokaktaki dinamiklerle inatlaşmanın yeni bir gösteri dalgası-

nı beraberinde getirebileceğinin farkında olacaktır. Dolayısıyla seçimler öncesi genel tablonun en önemli parçası durumunda olan "Ekim Devrimi" olayları, seçim sonrası dengeleri de etkileyecek iradenin bir hafızasını oluşturması bakımından önemlidir. Bu anlamda kurulacak yeni hükûmetin 2003 sonrası yolsuzluklara karışmış siyasi isimlerden oluşması; başta İran olmak üzere dış ülkelerin oluşturulacak yeni hükûmet üzerinde görünecek etkileri veyahut halkın devam eden ekonomik krizlerinin çözüme kavuşturulamaması gibi sorunlar Irak'taki sokak olaylarını tekrar ortaya çıkarabilecek dinamikleri de beraberinde getirecektir.

Bu denklem içerisinde seçime giden Irak'ta siyasi partilere ek olarak aşağıdaki koalisyonlar kurulmuştur.

#	Türkçe Koalisyon İsmi	Latince Koalisyon İsmi	Arapça Koalisyon İsmi	Koalisyon Kimlik	#	Parti Tescil No	Siyasi Partiler	Koalisyon Lider
1	Ulusal Yaklaşım Koalisyonu	Tahaluf Nehcil Vatani	تحالف النهج الوطني	Şii	1	220	Hareket el-Vaidun	Abdülhüseyin Aziz Ahmet el-Musevi
					2	95	Tenavü	
2	Kabiliyetiler Koalisyonu	Tahaluf el-Kadirun	إئتلاف القادرون	Şii	1	209	Sıka	Nadiye Abd Alvan Ahmet
					2	138	Tayyar el-Ebrar el-Vatani	
3	Vatanın Selameti İttifakı	İtilaf Selamet Vatan	إئتلاف سلامة وطن	Sivil	1	48	Teyyar el-Adale vel Nuhud	Kerim Abdülürza Mehdi Hasan
					2	215	Hareket Fikir el-Asil	
4	Hammurabi Koalisyonu	İtilaf Hammurabi	إئتلاف حمورابي	Azınlık	1	118	el-Meclis el-Kavmi el-Keldani	Anno Cevher Abduka (Enver Cevher Abdul Mesih)
					2	73	el-İttihad el-Demokrati el-Keldani	
					3	15	Hareket Tecamu el-Süryani	
5	Ninova Görüşü Koalisyonu	Tahaluf Reay Ninova	تحالف رأي نينوى	Sünni	1	22	Muktedirun il-Silm vel Bina	Muhammed Tahsin Ahmet Hattap
					2	174	el-Mübadere el-Vataniye / Mevtini	
6	Sivil Güçler Koalisyonu	Tahaluf Kuva el-Medeniye	تحالف القوى المدنية	Sivil	1	217	Hizbul Umme el-İraki	Mahmut Hüseyin Rıza el-Akeyli
					2	219	Hizbul Isar el-İraki	
7	Taraftarlarımız Kimliğimizdir Koalisyonu	Tahaluf Camahiruna Haviyetuna	تحالف جماهيرنا هويتنا	Sünni	1	17	Hizbul Cemahir el-Vataniye	Ahmet Abdullah Abd Halaf el-Cuburi
					2	123	İttihad Selahaddin	
8	Ulusal Umutlar Koalisyonu	Tahaluf el-Emal el-Vatani	تحالف الأمل الوطني	Sivil	1	45	Hareket 15 Şaban el-İslami	Muhammed Cemal Muhammed Sadık
					2	93	Hareket el-İntifadiyun – Meclis el-Umana	
9	Irak Azimet Koalisyonu	Tahaluf Azm el-Irak	تحالف عزم العراق / عزم	Sünni	1	31	Meşru el-Arabi fil-Irak	Hamis Ferhan Ali Hancar
					2	16	el-Vefa	
					3	52	Hizbul Mecc el-İraki	
					4	175	Kutle el-İrakiye e-l-Hurra	
					5	42	Hizbul Mesar el-Medeni	
					6	94	Hizbul Hal	
					7	18	El-Tecamu el-Medeni il-İslah	
					8	223	el-Tasaddi	
10	Ulusal Çözümler Koalisyonu	Tahaluf Hulul el-Vatani	تحالف حلول الوطني	Sivil	1	203	Hizbul Muheniyun il-İmar	Muhammed Sahip Halaf
					2	132	Küttet el-İstikrar	

11	Ulusal İlerleyiş Koalisyonu - İlerleyiş	Tahaluf Takaddum el-Vatani - Tekaddum	تحالف التقدم الوطني / تقدم	Sünni	1 2 3 4 5 6 7	111 80 124 41 79 22 174	Hizbul Takaddum Tecamu el-Tavun El-Hiyeril Arabi Hizbul Hak el-Vatani Tecamu Nahdat Cil Muktedirun lil-Silm vel Bina el-Mübadere el-Vataniye / Mevtini	Muhammed el-Halbusi
12	Ulusal Derinlik Koalisyonu	Tahaluf el-Umkul Vatani	ائتلاف العنق الوطني	Sivil	1 2	102 216	Hizbul Duat el-Islam - Tanzimul Irak Tayyar el-Ayan	Halit Ubeyt Cezza el-Esedi
13	Ulusal Sözleşme Koalisyonu	Tahaluf el-Akd el-Vatani	تحالف العقد الوطني	Şii	1 2 3 4 5 6 7	166 24 136 90 145 249 267	Hareket Ata Hizbul İslami el-İraki Hizbul Sebat el-İraki Tayyar el-İslah el-Vatani Tecamu Rical el-İrak Hizbul Varisun el-İslami el-Hazm el-Vatani	Falih Faysal Fehd el-Feyyad
14	Birleşik Arap Cephesi	Cephe el-Arabiye el-Muvehada	الجهبة العربية الموحدة	Arap	1 2 3	158 156 44	Hizb Babul Arap Tecamu Savt el-Cemahir Hizb Surul Irak	Vasfi Asi Hüseyin el-Asi
15	Ulusal Devlet Güçleri Koalisyonu	Tahaluf Favaa el-Devlet el-Vataniye	تحالف قوى الدولة الوطنية	Şii	1 2 3 4 5	100 55 255 165 228	Tayyar el-Hikme el-Vatani Mutemer el-Vatani el-İraki Tayyar el-Med el-İraki Kütlet el-Nasır ve İslah Tayyar el-Vataniyun	Anmar Abdülaziz el-Hekim
16	Tasarım İttifakı	Tahaluf el-Tasmim	تحالف تصميم	Şii	1 2 3 4	96 224 160 261	Tecamu el-Adala vel-Vihde Tecamu el-Azim Tecamu Irak el-Mustekbel Hizbul Ummal el-İraki	Amir Hüseyin Casim el-Faiz
17	Kürdistan Koalisyonu	Tahaluf Kurdistan	تحالف كردستان	Kürt	1 2	69 135	el-İttihad el-Vatani el-Kurdistani Hareket el-Tahrir	Kubad Talabani
18	Sivil Demokratik Koalisyonu	Tahaluf el-Medeni el-Demokrasi	تحالف المدني الديمقراطي	Komünist	1 2 3	26 159 268	Hizbul Şiyui el-İraki Hizbul Basma el-İraki Tayyar el-İctimayi el-Demokrati	Ali Kazım el-Rifei

19	Kanun Devleti Koalisyonu	İtilaf Devlet el-Kanun	إئتلاف دولة القانون	Şii	1 2 3 4 5 6	8 125 1 153 157 238	Hizbul Dava el-İslamiye Hareket Beşair el-Şebabiye Hareket el-İrade el-İttihad el-İslami li-Turkman el-İrak Kütlet Maan ül Kanun Hareket el-Bidaye	Nuri Kamil Muhammed Maliki
20	Kerkük'te Arap Koalisyonu	Tahaluf el-Arabi fi Kerkük	تحالف العربي في كركوك	Arap	1 2 3 4 5 6 7	31 94 28 14 41 92 18	Mesru el-Arabi fil-Irak Hizbul Hal Cebhe el-İrakiye li-Hivar el-Vatani Muttahidun lil-Irak Hizbul Hak el-Vatani el-Tecamu el-Cumhuri el-İraki El-Tecamu el-Medeni lil-İslah - Amel	Rakan Salt Ali el-Cuburi
21	Fetih Koalisyonu	Tahaluf el-Fetih	تحالف الفتح	Şii	1 2 3 4 5 6	226 116 7 9 155 130	Tahaluf el-Sanad el-Vatani Sadikun Munazamat el-Bedir el-Meclis el-Ala el-İslami el-İraki Munazamat el-Amal el-İslami el-İrakiye Hareket el-Cihat vel-Bina	Hadi Ferhan Abdullah Amiri
22	Birleşik Irak Türkmenleri Cephesi	Cephet Türkman Irak el-Muveahat	جبهة تركمان العراق الموحد	Türkmen	1 2 3 4 5 6 7 8	62 11 57 59 222 63 147 66	el-Cebhe el-Turkmaniye el-İrakiye Hizbul Adala el-Turkmani el-İraki Hizbul Hak el-Medeni el-Turkmani Hizbul Karar el-Turkmani Hareket el-Yefa el-Turkmaniye Hizb Turkmaneli Hizbul İrade el-Turkmani Haraka el-Kavmiye el-Turkmaniye	Hasan Turan
23	Vataniye Koalisyon İttifakı	Tahaluf İtilaf el-Vataniye	تحالف إئتلاف الوطنية	Sünni	1 2	205 133	Hizb Duat el-İrak li-Daim el-Devle Hizbul Vifak el-Vatani el-İraki	İyad Allavi

SEÇİME İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRME

Irak Parlamentosu seçimlerin ardından ilk kez 9 Ocak 2022 tarihinde toplandı

2003 yılında ABD tarafından Irak'taki Saddam Hüseyin önderliğindeki Baas Partisi'nin iktidardan uzaklaştırılmasının ardından Irak'taki altıncı ve kalıcı beşinci parlamento seçimleri 10 Ekim 2021 tarihinde gerçekleştirilmiştir. 2021 seçimleri 2003 sonrasında Irak'ın ilk erken parlamento seçimleri olmasıyla da diğer seçimlerden farklılaşmıştır. Diğer yandan, Ekim gösterileri ve hükûmetin görevden çekilmesiyle yaşanan krizler çerçevesinde şekillenen seçim atmosferi Irak siyasetini ve toplumunu derinden etkilemiş ve toplumsal kutuplaşmanın artmasına neden olmuştur. Kutuplaşma çerçevesinde Fetih Koalisyonu Süleymani ve Ebu Mehdi Mühendis'in öldürülmesinde rolü olduğu gerekçesiyle Kazimi'nin suçlanması- na rağmen Salih'in Kazimi'ye destek vermesi siyaseten dengesiz bir hükûmete neden olmuştur. Bu noktada Kazimi'nin güvenoyu al-

masına rağmen taraflar, Kazimi'yi geçici bir aktör olarak tanımlamış ve "hesaplaşmayı" seçim sonrasına ötelemiştir.

Bu doğrultuda yapılan yeni seçim yasasıyla icra edilen 2021 seçimlerinde Irak Parlamentosundaki %25 kadın kotasının karşılığı olan 83 kadın milletvekilinin seçim bölgelerine eşit dağılabilmesi için Irak 83 seçim bölgesine bölünmüştür. Her bir seçim bölgesi 1 kadın kotasına ve seçim bölgesinin nüfusu göz önüne alınarak 2 ile 4 arasında genel sandalyeye sahiptir. Diğer yandan istisnai durumlarda kadın kotası aynı vilayet içerisinde yer alan diğer seçim bölgelerine kaydırılmıştır. Ancak bu durumun da parlamentodaki kadın temsiline artmasına neden olduğu yorumu yapılabilir.

Aşağıda vilayetlerin seçim bölgelerini ve sandalye sayılarını gösteren tablo yer almaktadır.

#	Vilayet	Seçim Bölgesi Sayısı	Kadın Kotası	Genel Sandalye	Toplam Sandalye
1	Bağdat	17	17	52	69
2	Ninova	8	8	23	31
3	Basra	6	6	19	25
4	Dikar	5	5	14	19
5	Süleymaniye	5	5	13	18
6	Babil	4	4	13	17
7	Anbar	4	4	11	15
8	Erbil	4	4	11	15
9	Diyala	4	4	10	14
10	Kerkük	3	3	9	12
11	Necef	3	3	9	12
12	Selahaddin	3	3	9	12
13	Vasit	3	3	8	11
14	Divaniye	3	3	8	11
15	Kerbela	3	3	8	11
16	Duhok	3	3	8	11
17	Meysan	3	3	7	10
18	Musenna	2	2	5	7
	Toplam	83	83	237	320

Seçim bölgelerinin oluşturulmasına ek olarak 9 azınlık kotası nicel açıdan olduğu gibi korunmuştur. Ancak farklı vilayetlerde olan aynı statüdeki azınlık seçimleri tek bir bölge olarak yapılmıştır. Diğer bir deyişle farklı vilayetlerdeki 5 Hristiyan kotası için yarışan adaylar, önceki seçimlerde sadece kendi vilayetlerinden oy alabilmesine rağmen 2021 seçimlerinde, örneğin Erbil'deki azınlık statüsünde oy kullanacak seçmen, Ninova merkezli adaylara da oy vermiştir.

Buna ek olarak önceki parlamento seçimlerinde kullanılan Sainte-Laguë sisteminden vazgeçilmiştir. 2018 seçimlerinde de kullanılan nispi temsil sistemi popüler adayların aldığı oyların kendi temsillerinin yanı sıra aynı liste içerisinde daha düşük oya sahip kişilerin de temsil edilmesine neden olmuştur. Ancak 2021 seçimlerinde yapılan değişiklikle bu durumun önüne geçilmiştir. Buna karşılık, benzer adaylara oy

verecek seçmenin organize olamaması nedeniyle ve liste içi oyların kaydırılması engellendiği için nispi temsilde sorun yaşandığı söylenebilir. Örneğin, 2018 seçimlerinde en çok oy alan aday olan Kanun Devleti Koalisyonu Başkanı Nuri el-Maliki'nin yaklaşık 100 bin oyu, kendisiyle benzer siyasi görüşteki diğer adayların da temsil hakkına sahip olmasına neden olmuştur.

2021 seçimleri, öncesinde yaşanan gelişmelerin yanı sıra sahip olduğu katılım oranıyla da önceki seçimlerden ayrılmıştır. Ülke genelindeki katılım oranı %41 olarak açıklanmasına rağmen Bağdat'ın doğu yakası olan Rusafa'da %31 ile en düşük katılım ölçülmüştür. Buna ek olarak Bağdat'ın batı yakası olan Kark'ta da katılım %34'le ikinci en düşük yer olmuştur. Ancak daha sonra IBYSK tarafından katılım oranı %43 olarak güncellenmiştir.¹⁵ Diğer yandan, Şiiilerin de yoğun olarak yaşadığı bölgelerdeki katılımın diğer bölgelere göre düşük kaldığı söylenebi-

¹⁵ "Turnout in Iraq's election reached 43% -electoral commission", *Reuters*, 2021.

lir. Bu noktada Irak'ın en büyük Şii dinî merci olan Ayetullah Ali es-Sistani'nin seçimlere katılımı teşvik edici açıklamasına rağmen oyların yönüyle ilgili açıklamada bulunmaması kararsız seçmenin oy kullanmamasına neden olmuştur.

Aşağıda seçimlerin ardından açıklanan güncellenmemiş katılım oranlarını gösteren tablo yer almaktadır.

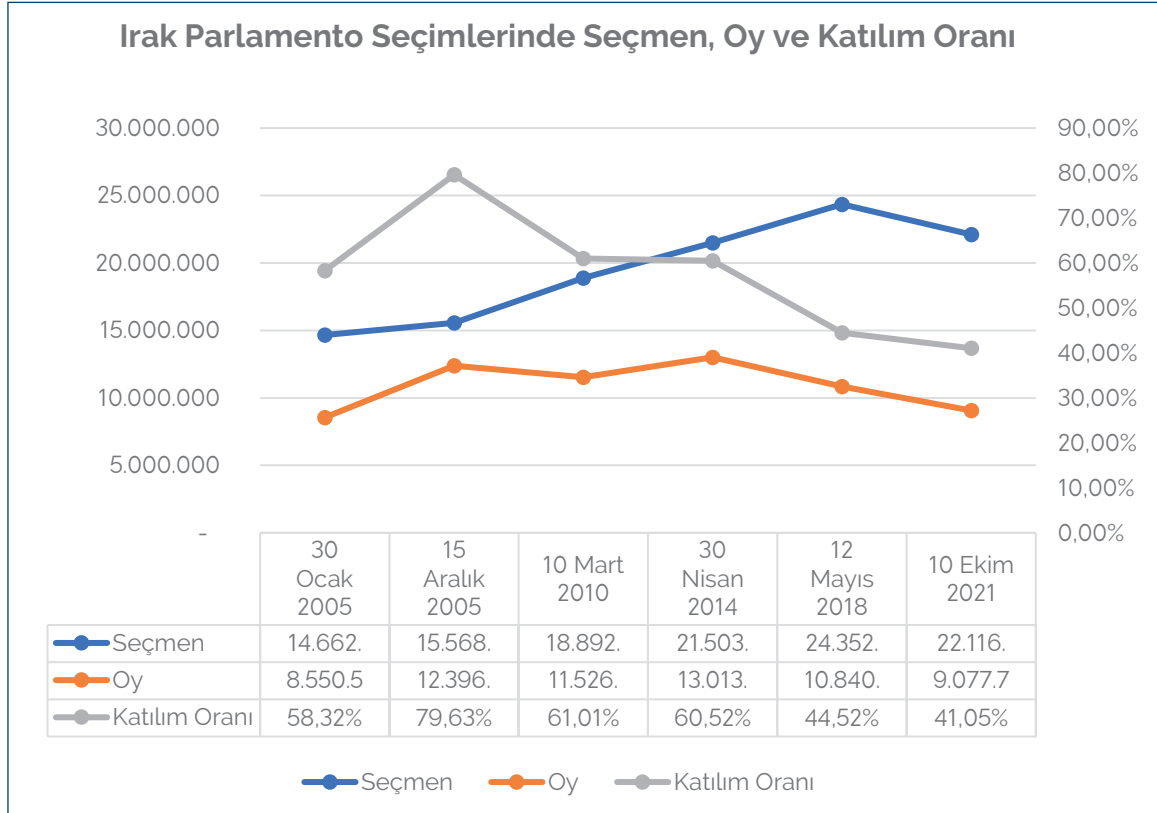
Katılım oranlarındaki düşüş daha iyi organize olan siyasi oluşumları daha avantajlı bir hâle getirmiştir. Bu doğrultuda seçimlerin kazananları arasında Şiilerden Sadr Hareketi ve Kanun Devleti Koalisyonu, Sünnilerden Takaddum Koalisyonu ve Kürtlerden KDP olmuştur. Buna rağmen seçimlere katılan gösterici oluşumlarının temsil hakkına erişmesi Irak siyasi sistemi açısından yeni bir döneme geçildiğini göstermiştir. Önceki dönemlerde popüler adaylar seçimleri bireysel olarak kazanmasına rağmen, 2021 seçimlerinde gösterici topluluklarının organize olması ile parlamen-

toda sandalyeye sahip olunması muhalif yapının daha etkili ve organize bir şekilde siyaset içerisinde olacağını göstermiştir. Bu durum diğer yandan Irak'ta özellikle genç nüfusun, eski siyasetçilerin oluşturduğu siyasi gruplardan çok Irak'ın problemlerine yeni sesler getirecek daha genç siyasetçileri istediğini ortaya koymuştur. Öyle ki "Ekim Devrimi" gösterileri çerçevesinde sokağa çıkan gençlerin birincil taleplerinden birisi 2003 sonrası dönemde hemen hemen hiç değişmeyen siyasi figürlerin siyasetten çekilmesi olmuştur. Eski siyasetçilerin "Irak'a bir şey kazandırmayacağını" öne süren Irak halkının önemli bir kısmı, ülkenin başat sorunlarından biri olarak görülen yolsuzluğun da sicilleri lekeli ancak hâlen siyaset yapabilen isimlerle mümkün olmayacağını öne sürmektedir. Söz konusu bu toplumsal dinamiğin en önemli göstergesi, yukarıda bahsedilen gösterici topluluklarının Ekim 2021 seçimlerinde parlamento-da milletvekili olarak seçilmesi olarak değerlendirilebilir.

Şiilerin de yoğun olarak yaşadığı bölgelerdeki katılımın diğer bölgelere göre düşük kaldığı söylenebilir.

Vilayet	Katılım Oranı (%)	Vilayet	Katılım Oranı (%)
Anbar	43	Kerbela	44
Babil	46	Kerkük	44
Bağdat (Kark)	34	Meysan	43
Bağdat (Rusafa)	31	Musenna	44
Basra	40	Necef	41
Dikar	42	Ninova	42
Divaniye	42	Selahaddin	48
Diyala	46	Süleymaniye	37
Duhok	54	Vasit	44
Erbil	46	Toplam	41

Aşağıda Irak'taki parlamento seçimlerindeki seçmen, oy ve katılım oranını gösteren grafik ve tablo yer almaktadır.

Yukarıdaki tabloda seçimlere katılımın düştüğü görülmektedir. Ayrıca Irak nüfusu artış eğiliminde olmasına rağmen son seçimlerde seçmen sayısının yaklaşık iki milyon düştüğü anlaşılmaktadır. Bu düşüşte seçmen tanımının değiştirilmesi etkili olmuştur. 2018 seçimlerine kadar seçmen tanımı oy verme hakkına sahip olan Iraklılar olarak tanımlanırken, 2021 seçimleri için bu tanım "oy verme hakkına sahip Irak vatandaşlarından seçmen kartını alanlar" olarak değiştirilmiştir. Bu noktada son iki seçimde katılım oranı yaklaşık %3 düşmüş gibi görünmesine rağmen seçmen sayısının 2018 seçimleriyle aynı olduğu göz önünde bulundurulursa katılım oranı %37,28'e düşmektedir. Buna ek olarak seçmen sayısının 26 milyona yaklaştığı

durumda ise katılım oranı %34,91 olarak belirlenmektedir. Buradan hareketle Irak'taki siyasi katılımın 2003 sonrasının en düşük dönemine geldiği ve siyasi sisteme inancın hiç olmadığı kadar düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira 2019 yılında başlayan gösteriler ve 2021 seçimlerinde organize olarak parlamentoda temsil hakkı elde eden gösterici oluşumlar, saf dışı kalmaları durumunda sokağa tekrar dönebileceklerdir. "Bu oluşumların muhalefet görevini" sağlıklı bir şekilde üstlenebilmesi koşulunda ise Iraklı seçmenin siyasal sürece ve mekanizmaya tekrar güvenmesinin sağlanacağı söylenebilir.

Aşağıda 2021 seçimlerinin nihai sonuçlarını gösteren tablo yer almaktadır.

	Anbar	Babil	Bağdat	Basra	Dikar	Diyala	Duhok	Erbil	Kadisiye	Kerbela	Kerkük	Meysan	Musenna	Necef	Ninova	Selahaddin	Süleymaniye	Vasit	Kota	Toplam
Sadr Hareketi	0	2	27	9	9	0	0	0	3	4	0	7	2	5	0	0	0	5	0	73
Takaddum Koalisyonu	10	1	11	0	0	4	0	0	0	0	1	0	0	0	8	2	0	0	0	37
Kürdistan Demokratik Partisi	0	0	0	0	0	0	8	10	0	0	2	0	0	0	9	0	2	0	0	31
Kanun Devleti Koalisyonu	0	3	13	1	4	0	0	0	2	2	0	2	3	2	0	0	0	1	0	33
Fetih Koalisyonu	0	2	3	3	0	3	0	0	2	0	1	0	0	0	1	1	0	1	0	17
Kürdistan Koalisyonu	0	0	0	0	0	1	1	2	0	0	2	0	0	0	2	1	8	0	0	17
Azim Koalisyonu	1	0	7	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	14
Yeni Nesil Hareketi	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	1	0	0	0	0	0	5	0	0	9
İmtidat Hareketi	0	2	0	0	5	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	9
İşrak Kanun	0	2	1	0	0	0	0	0	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
Taslim Koalisyonu	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
Akid Vatanî	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	0	0	0	0	4
Ulusal Devlet Güçleri İttifakı	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	4
Babilyon	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4
Cemharatuna Havuyatuna	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	3
Reform için Hasim Hareketi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	3
Cemahlr el-Vataniye Partisi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Kerkük Arap Koalisyonu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Biladi Ulusal Hareketi	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Birleşik Irak Türkmenleri Cephesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1

Vefa ve Tahyir	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Fırateyn Akımı	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Vasit Ahalisi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Iktidar Vatan	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Haklar Hareketi	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Irak Ulusal Projesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Kürdistan Adalet Partisi-Irak	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Ulusal Üretim Partisi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Ulusal Nahic Koalisyonu	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Ulusal Aral Koalisyonu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Vatan Partisi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Yezidi İllerle Yiş Partisi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Ulusal Sened Partisi	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Bağımsızlar	4	4	5	2	1	2	-	1	-	1	-	2	1	1	7	12	31	12	3	2	43
Toplam	15	17	69	25	19	14	11	15	11	11	11	12	1-	7	12	31	12	3	2	18	329

Seçimlerin gerçekleştirilmesi noktasında seçim sisteminde yapılan teknik değişiklikler, katılım oranları ve katılımı sağlayan nüfusun beklentileri kapsamında bir değerlendirme yapıldığında erken seçimlerin başarılı şekilde gerçekleştirildiği ancak katılım noktasında olumlu bir tablonun ortaya çıkmadığı söylenebilir. Seçimlere katılımın oldukça düşük bir seviyede kalması, her ne kadar erken seçimlere gidilmiş olsa da Irak'taki temel sorunların çözümünün seçimler sonucu oluşacak siyasi tabloyla mümkün kılınamaya- cağı şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla Baas rejimi sonrası oluşturulmaya çalışılan demokratik sürece dair inancın da halk nezdinde gitgide tükendiği söylenebilir.

Diğer yandan siyasi grupların seçimlerle birlikte kazandığı başarı ve başarısızlıklar da Irak'ın geleceğinde hangi aktörlerin etki gücünün farklılaşabileceğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Bu açıdan seçimleri ve sonuçlarını analiz ederken siyasi grupları oluşturan başat etken olan etnik ve mezhebî ayrışma üzerinden incelemelerde bulunmak doğru olacaktır. Çalışma kapsamında da bu doğrultuda bir plan izlenerek etnik ve mezhebî grupların seçim performansları ve seçim sonuçlarıyla birlikte değerlendirildiğinde, Irak'ın geleceği noktasında nasıl bir etki gücüne sahip olabilecekleri ele alınacaktır.

ŞİİLER

Mukteda Sadr önderliğindeki Sadr Hareketi, seçimlerden birinci parti olarak çıktı.

2021 seçimlerinde önceki seçimlerden daha düşük gerçekleşen katılıma rağmen daraltılmış seçim yerleşmiş rekabet alanlarının varlığını sürdürmesine katkı sunmuştur. Bu denklem içerisinde diğerine göre daha iyi organize olan partiler üstünlük sağlamıştır. Ayrıca seçim bölgelerinin daraltılmış olması katılımın düşmesine ve hatta gruplar arasındaki katılım oranı ayrılmış olma ihtimaline rağmen kimlik bazlı milletvekili sayılarının korunduğu söylenebilir. Bu doğrultuda nüfus potansiyeli karışık bölgelerin ötesinde Şiiler açısından beklenen düzeyde sandalye elde edildiği görülmüştür.

Genel anlamda Iraklı Şiiler beklenen sandalye oranına sahip olmasına rağmen oluşumlar arasındaki ayrışma, sürecin geri kalanını

yavaşlatmakla birlikte hükûmetin şeklini tartışmaya açmıştır. Buna rağmen sürecin Şii grup kimliği çıkarları doğrultusunda sürdürülebilmesi için Şii oluşumların katıldığı Şii Koordinasyon Çerçevesi isimli platform ortaya çıkmıştır. Bu oluşum içerisinde Sadr Hareketi ve göstericilerle yakın yapılar haricinde kalan Kanun Devleti Koalisyonu, Fetih Koalisyonu ve Irak Ulusal Devlet Güçleri Koalisyonu yer almıştır. Bu oluşumlara ek olarak koalisyonlar içerisinde Bedir Örgütü, Meclisi Ala, Akid Vatanı ve Asaib Ehli'l-Hak gibi partiler de temsil edilmektedir. Diğer bir deyişle, platform milletvekili sayılarının ötesinde Irak'taki yerleşik Şii liderliğinin çıkarlarının korunması amacıyla oluşturulan bir yapı olduğu söylenebilir.

	Sadr Hareketi	Kanun Devleti Koalisyonu	Fetih Koalisyonu	İmtidat Hareketi	İşrak Kanun	Tasmim Koalisyonu	Akid Vatani	Ulusal Devlet Güçleri İttifakı	Toplam
Babil	2	3	2	2	2	0	0	0	11
Bağdat	27	13	3	0	1	0	0	0	44
Basra	9	1	3	0	0	5	1	1	20
Dikar	9	4	0	5	0	0	0	0	18
Diyala	0	0	3	0	0	0	0	0	3
Kadisiye	3	2	2	1	1	0	0	0	9
Kerbela	4	2	0	0	2	0	0	1	9
Kerkük	0	0	1	0	0	0	1	0	2
Meysan	7	2	0	0	0	0	0	0	9
Musenne	2	3	0	0	0	0	0	1	6
Necef	5	2	0	1	0	0	0	0	8
Ninova	0	0	1	0	0	0	2	0	3
Selahaddin	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Vasit	5	1	1	0	0	0	0	1	8
Toplam	73	33	17	9	6	5	4	4	151

Ek olarak tarafların pozisyonlarının anlaşılabilirliği için oluşumların daha detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

Sadr Hareketi

Sadr Hareketi, seçimlerde organize olma kapasitesi sayesinde birinci oluşum olarak çıkmıştır. 2018 seçimlerinde de birinci olan Sairun Koalisyonu'nun devamı niteliğinde seçimlere komünist müttefikleri olmadan giren Sadr Hareketi, koltuk sayısını da 54'ten 73'e arttırmayı başarmıştır. Bu durum ise seçmeni bölgelerindeki adaylara yönlendiren telefon uygulaması geliştirilmesiyle yeni seçim sistemini benimsediğini ve aday belirleme süreciyle seçmene hitap edebilme yetisini göstermiştir. Seçim sonuçlarına göre hükümeti kurmakla görevlendirilecek oluşum olarak da Sadr Hareketi ön plana çıkmıştır. Sadr Hareketi'nin seçimlere koalisyon yerine siyasi parti olarak girmesi de başbakanlık görevlendirilmesi konusunda partinin tek başına karar verebilmesinin önü-

nü açmıştır. Zira Sadr Hareketi hem başbakan hem de hükümetin şekli konusunda başat aktör olmak istemesi özellikle diğer Şii oluşumlarla arasında gerginlik çıkmasına neden olmaktadır. Zira koalisyon içerisinde görev paylaşımı yapılmayacağı için hem koalisyon içi müzakere için zaman gerekmeceği hem de koalisyon içi muhalefet oluşmayacağı söylenebilir. Buna rağmen Sadr Hareketi'nin tek başına hükümet kurmaya yetecek bir temsilci sayısına sahip olmamasının Sadr'ı mecburi müttefikleri aramaya itmesi beklenmiştir.

Kanun Devleti Koalisyonu ve Fetih Koalisyonu

Sadr Hareketi'nin ardından eski Irak Başbakanı Nuri el-Maliki önderliğindeki Kanun Devleti Koalisyonu Irak genelinde üçüncü oluşum olmasına rağmen Şiiler arasındaki ikinci pozisyona gelmiştir. Önceki seçimlerde Irak genelinde dördüncü olan koalisyon temsilci sayısını 25'ten 33'e çıkartmıştır. Bu noktada Kanun

Devleti Koalisyonu'nun başarısı bir diğer boyut itibarıyla Fetih Koalisyonu'nun düşüşünü açıklamaktadır. Zira Fetih Koalisyonu'nun, parlamentodaki temsilci sayısı 47'den 15'e düşmüştür. Bununla birlikte önceki seçimlerde Kanun Devleti Koalisyonu ve Fetih Koalisyonu'nun toplam 72 olan temsilci sayısı 48'e düşmüştür. Buradan hareketle İran'a yakınlığıyla bilinen aktörlerin genel siyasetteki etkisinin azalış eğilimi içerisine girdiği söylenebilir. Ancak bu etkinin ötesinde Kanun Devleti Koalisyonu'nun Irak güvenlik kurumlarında ve Fetih Koalisyonu'nun Haşdi Şaabi içerisinde sahip olduğu güç dikkate almaya değerdir. Buradan hareketle hem Kanun Devleti Koalisyonu'nun hem de Fetih Koalisyonu'nun sahip olduğu ilişkiler nedeniyle siyasi etkisinin daha da zayıflaması ihtimaline karşılık devlet kurumları ve özellikle güvenlik bürokrasisindeki varlığı üzerinden yeniden pozisyon belirleyebilme yeteneğine sahip olduğu söylenebilir.

İmtidad Hareketi

Erken seçimlerin yapılmasına neden olan göstericilerden bir grubun oluşturduğu İmtidad Hareketi, parlamentoda dokuz sandalyeyle temsil hakkı kazanan partilerden birisi olmuştur. Bu durum itibarıyla hem karakter olarak muhalif bir çizgiden gelen hem de Irak siyasetindeki yerleşik düzenin değiştirilmesini isteyen bir grubun parlamentoda yer alması parlamento içi muhalefetin oluşması açısından dikkat çekicidir. Ancak bu grubun siyaseten tecrübeli olmaması gelecek yasama dönemi içerisinde beklenen başarıyı gösterememesi tekrar muhalefetin sokağa yönelmesine ve siyaset üzerindeki baskısının artmasına neden olabilecektir.

Ulusal Devlet Güçleri Koalisyonu

Gösterici grupların elde ettiği başarının ötesinde eski Irak Başbakanı Haydar el-Abadi önderliğindeki Nasr Koalisyonu ve Şii lider Am-

mar el-Hekim önderliğindeki Ulusal Hikmet Akımı'nın (Hikme) oluşturduğu Ulusal Devlet Güçleri Koalisyonu, 2021 seçimlerinde en fazla güç kaybeden Şii aktörlerden olmuşlardır. Zira 2018 seçimlerinde parlamentoya toplam 61 temsilciyle giden gruplar, 2021 seçimlerinde bu sayıyı üçe kadar düşürmüştür. Bu noktada koalisyonun yeni seçim yasasına uyum sağlamak konusunda eksikliklere sahip olduğu söylenebilir. Zira daraltılmış seçim bölgelerinde sunulan Hikme ve Nasr adayları iki adayın da kazanmasını engeller bir rekabetin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda koalisyon adayları hem diğer adaylarla hem de koalisyon adaylarıyla yarışmış ve genel anlamda büyük güç kaybetmiştir. Ancak aktörlerin Irak siyasetinde sahip etki nedeniyle elde ettiği temsilci sayısının ötesinde bir güce sahip olması beklenmektedir.

Tasmim Koalisyonu

Basra merkezli olarak seçimlere katılan Tasmim (Tasarım) Koalisyonu ise 25 sandalyeden 5 tanesini kazanmıştır. Bu kapsamda Basra merkezli olarak siyasete katılan bir koalisyonun bütün koltuklardan beşte birini kazanması seçim sonrası yerel ittifaklarla vilayet açısından söz sahibi olabileceği bir pozisyonu işaret etmektedir. Ancak bu noktada Tasmim Koalisyonu'nun diğer koalisyonlardan bölgeselcilik nedeniyle ayrıştığı söylenebilir. Zira koalisyonun seçim ilkelerinde de Basra'da federe bir bölgenin oluşturulması yer almaktadır. Diğer yandan koalisyon, herhangi bir federe bölgeye dâhil olması mümkün olmayan Bağdat'ın haricinde koalisyonun aday gösterdiği 9 vilayetin hiçbirisinde temsil hakkına sahip olmamıştır. Bu nedenle bölgeselcilik dinamiği üzerine kurulan koalisyonun diğer bölgelerde başarı elde edememesi nedeniyle Basra üzerindeki yerel odağını koruyacağı söylenebilir.

Şiilerin Genel Değerlendirmesi

Şiilerin seçimlere parçalı şekilde girmesi Irak Parlamentosundaki genel konumunu koruyabilmesine rağmen seçimlerin ardından bir arada hareket edebilmesinin önündeki en büyük engel olmuştur. Zira göstericilerin oluşturduğu en büyük oluşum olan İmtidat Hareketi, diğer oluşumlardan ve bağımsızlardan aldığı destekle muhalif blok içerisinde yer alarak diğer yapılardan ayrılmıştır. Buna ek olarak, Haydar el-Abadi ve Ammar el-Hekim'in önceki seçimlere göre yaşadığı düşüş Şiiler arasındaki ana gerilim ekseninin Sadr Hareketi ile Kanun Devleti Koalisyonu ve Fetih Koalisyonu arasında oluşmasına neden olmuştur.

Seçimlerin öncesinde Sadr Hareketi'nin ulusal çoğunluk hükûmeti kurmak istediğini açıklaması, ayrışmanın öncü göstergesi olmuştur. Bunun üzerine Sadr Hareketi'nin hem en büyük oluşum olarak ortaya çıkması hem de hükûmeti kurmak istemesinin, Şiiler arasındaki olası farklılıkları körükleyecek bir dinamik olduğu söylenebilir. Ayrıca Sadr'ın hükûmeti Kürt ve Sünni siyasi gruplarla kurma girişimi, Irak siyasetinde bir bütün olarak Şii grupların etkin olduğu hükûmetleri de ortadan kaldıra-

bilir. Bu açıdan bakıldığında, seçimlerde güç kaybeden İran yanlısı Şii siyasi grupların bazılarının gelecek hükûmetlerde rol alamayacağı ihtimalinin güçlendiği düşünülebilir.

Sadr Hareketi'nin açık seçim zaferi elde etmesine rağmen Abadi ve Hekim'in elde ettiği düşük sandalye sayısı Şii siyasetinde "yeni arayışların" önünü açabilir. Ancak bu durumda aktörlerin, siyasetteki mevcut konumlarını koruyabilmeleri için hükûmet veya hükûmeti kuracak koalisyon içerisinde doğrudan veya dolaylı olarak yer almak isteyeceği düşünülebilir.

Son olarak, bölgeselcilik dinamiği üzerinden siyaset yapan Tasmim Hareketi'nin elde ettiği başarı, Şii siyasetindeki olası bir yenileşmeyle bir model olarak ortaya çıkabilir. Zira Basra'da 25 sandalyeden 5 tanesini alan Tasmim Hareketi, başarılı bir performans göstermesi durumunda diğer vilayetlerde de yerleşik siyasi yapılara yönelik meydan okumaların ortaya çıkmasına neden olabilir. Diğer yandan vilayet meclisi seçimlerinin yapılamaması durumunda vilayet milletvekillerinin vilayetlerdeki etkinliğinin artması beklenmekle birlikte yerleşik yapıların etkisinin azaltılmasına etki edeceği düşünülebilir.

SÜNNİLER

Egemenlik Bloku Lideri Hamis Hancer, Başbakan Mustafa el-Kazimi ile görüştü.

Sünni Araplar, 2003 sonrası ABD eliyle inşa edilen yapı içerisinde eski rejimin tehlikeli mirasçıları olarak görülerek devlet mekanizmalarından büyük ölçüde uzaklaştırılmıştır. Bu nedenle Sünniler, siyasette de ciddi bir varlık göstermelerinin engellendiği bir ötekileşme sürecine itilmiştir. Bilhassa Nuri el-Maliki başkanlığındaki Irak yönetiminde mezhepçi politikaların ivmelenmesi, Sünnilerin yeni Irak içerisinde siyaset dışı adımlara yöneldiği bir süreç olmuştur. Bu durumun en somut örneği, 2010-2014 arası Sünni nüfusun devlete karşı radikalleştiği dönem olmuştur.

Ancak Irak'taki terör örgütü IŞİD varlığına karşı ilan edilen 2017'deki zaferin ardından siyaset, ekonomi ve toplumsal anlamda iyileşme sürecine giren Irak'ta en önemli toparlanmalardan birini Sünni siyasetinin gösterdiği söylenebilir. Bu bağlamda 2018 seçimlerinde istedikleri sonuçları elde edemeyerek durağan bir dönem yaşayan Sünniler, 2019'daki hükümet karşıtı gösterilerin içerisinde yer almasalar bile başlayan farklı dinamiklerle birlikte yeni bir süreç içerisine girmiştir. Nitekim Irak'taki ulusalcı hareketlerin artmasının ve "Iraklılık"

tezinin güç kazandığının en net göstergelerinden biri 2019'da başlayan gösteriler olmuştur. Gösterilerde, Iraklılık kimliği üzerinden Irak'a yönelik dış müdahaleleri eleştiren ve Irak toplumunun öncelendiği bir devlet yönetiminin inşa edilmesi gerektiğini savunan genç kitlenin hiç de azımsanmayacak sayılara sahip olduğu görülmüştür. Sünni siyasetinin sözü konusu genç kitleye yönelik ortaya koyduğu olumlu söylemler, Sünni siyasetindeki oy potansiyelini artırmış ve Muhammed el-Halbusi gibi genç Sünni siyasi figürlerin güç kazanmasını da beraberinde getirmiştir. Bu sürecin başarı getirdiğinin ilk ciddi işaretlerinden biriyse 2021'deki parlamento seçimlerinde Sünni siyasetinin yakaladığı başarı olmuştur.

Öte yandan Irak'taki Sünni nüfusun terör örgütü IŞİD'e karşı zafer sonrası yeni atmosferde siyasete verdiği önem ve siyasetten beklentilerinin de artış gösterdiğini söylemek mümkündür. Bu beklenti ve destek Sünni kimliğine sahip siyasi isimlerin Anbar gibi Sünni bölgelerde destek bulmasını, bunun da 10 Ekim 2021'deki seçim sonuçlarına yansımaları beraberinde getirmiştir. Bu noktada Irak Sünni siyasetinin

Irak'taki ulusalcı hareketlerin artmasının ve "Iraklılık" tezinin güç kazandığının en net göstergelerinden biri 2019'da başlayan gösteriler olmuştur.

en etkili aktörü hâline gelen Takaddum Koalisyonu 37 sandalye ve Azim Hareketi 13 sandalye kazanmıştır. Seçimlerin ardından bağımsız olarak temsil hakkına sahip olan 21 milletvekili Azim Hareketi'ne katıldığını açıklamış ve koalisyonun toplam sandalye sayısı 34'e kadar çıkmıştır. Buradan hareketle iki oluşum toplam olarak 329 sandalyeli parlamentoda 71 sandalyeyle yaklaşık %22 temsil edilir bir hâle gelmiştir.

Sünni siyaseti için üzerinde durulması gereken önemli hususlardan biri, Sünni kimliği üzerin-

den destek kazanan adayların politik söylemlerini Sünni kimliğinden çok "Iraklılık kimliği" üzerinden inşa etmeleridir. Böylece Sünni siyaseti, Ekim 2019'da hükûmet karşıtı protestolar için sokaklara çıkan Irak halkıyla da pek çok noktada ortak zemini paylaşabilme fırsatını yakalamıştır. Bu doğrultuda Sünni siyaseti, ülkedeki "yolsuzluğun getirdiği yoksulluğu" siyasi söylem olarak inşa etmiş ve benzer sorunları öne sürerek sokağa çıkan eylemci kitlenin bu kapsamdaki şikayetlerini siyasi arenaya taşımıştır. Bu durum Sünni

Vilayet / Siyasi Oluşum	Takaddum Koalisyonu	Azim Hareketi
Anbar	10	1
Babil	1	0
Bağdat	11	7
Basra	0	0
Dikar	4	0
Diyala	0	4
Duhok	8	1
Erbil	10	2
Kadisiye	0	0
Kerbela	0	0
Kerkük	1	2
Meysan	0	0
Musenna	0	0
Necef	0	0
Ninova	8	1
Selahaddin	2	1
Süleymaniye	2	0
Vasit	0	0
Toplam	37	14

10 Ekim 2020 Tarihli Parlamento Seçimlerinde Takaddum Koalisyonu ve Azim Hareketi'nin Vilayetlere Göre Kazandığı Milletvekili Sayıları

siyasi grupların seçimlerdeki başarısı için de belirleyici olmuştur. "Iraklılık" kimliği üzerinden sokaktaki gösterici kitleyle Sünni siyasetini buluşturan diğer bir zemin Irak'taki İran destekli Şii milis grupların kontrol altına alınması gerektiği söylemi olmuştur. Bu noktada söz konusu milis grupların göstericilere, gazetecilere ve aktivistlere yönelik düşmanca tavrı, Muhammed el-Halbusi gibi Sünni siyasetçiler tarafından sıklıkla eleştirilmiştir. Yine aynı şekilde sokağın bu konuda şikayetlerinin de Sünni siyasiler tarafından parlamentoya taşıyor oluşu söz konusu ortak zemini güçlendiren hususlardan bir diğeri olmuştur.

Sünnilerin hükûmet karşıtı gösterilere verdiği desteğin siyasi boyutta kalması da Irak'taki toplumsal dinamikleri göstermesi bakımından önemli bir gösterge olarak okunabilir. Zira Anbar ve Musul gibi Sünni nüfusun yoğunlukta olduğu vilayetlerde gösterilerdeki söylemlere destek veriliyor olsa da halkın herhangi bir gösteriye katılmaması, Sünniler üzerindeki baskı ve baskı psikolojisinin devam ettiğine de işaret etmektedir. Terör örgütü IŞİD sonrası dönemde siyasette aktif bir konuma gelince de Sünni nüfus herhangi bir hükûmet karşıtı adımda "terör örgütü IŞİD ile bağdaştırılmaktan" çekince duymaktadır. Dahası, bazı Sünni bölgelerini kontrol eden Haşdi Şaabi içerisindeki milis grupların Sünnilere yönelik baskısının devam ettiği göz önüne alındığında söz konusu çekince olağan bir durum olarak karşılanabilir. Bu anlamda bakıldığında Irak'taki son seçimlerle birlikte parlamentoda %22 gibi bir oranla temsil edilmesinin önünün açılması, ilerleyen dönemde Sünni nüfusun toplumsal anlamda beklentilerini geçmişe nazaran daha yüksek sesle ortaya koyabileceği beklentisini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, daha çok Şii Araplardan oluşan genç kitlenin 2019'da başlattığı gösteri dalgasını Sünni nüfusa da kaydırarak Irak genelinde ulusalcı yönü daha kuvvetli bir dalgayı da beraberinde getirebilir. Bu olasılığın mevcut dinamikler düşünüldüğünde önünde ciddi engeller bulunsun da Irak'taki İran yanlısı sürdürülen siyasetin seçimlerde güç kaybetmesine ters bir orantı olarak Sünni siyasetinin güç kazanması bu süreci destekleyen önemli bir etken olacaktır.

Takaddum Koalisyonu

Irak Parlamentosu Başkanı Muhammed el-Halbusi liderliğindeki Takaddum Koalisyonu, 10 Ekim 2021'de gerçekleşen parlamento seçimlerinde Sünni siyasetinin en fazla oyu alan siyasi grubu olmuştur. Bu anlamda Irak'taki Sünni siyasetinin başat aktörü olarak nitelendirilebilecek olan Takaddum Koalisyonu'nun lideri Halbusi'nin de Takaddum'un başarısında önemli bir yeri olduğunu söylemek mümkündür. 2018 yılındaki seçimlerin ardından Irak Parlamentosu Başkanı seçilen Halbusi, bu dönemde Irak'ta yaşanan krizlere karşı ortaya koyduğu siyasi söylemlerle Sünni siyasetinde olduğu kadar Irak siyasetinin bütününde kendisinin ve partisinin popülaritesini arttırdığı söylenebilir. Zira bunun en somut göstergesi 2018 seçimleriyle 2021 seçimlerindeki milletvekili sayılarındaki değişimle de görülebilmektedir. 2018'de Takaddum Koalisyonu'nun parlamentoda kazandığı sandalye sayısı 6'yken, 2021 seçimlerinde bu sayı 43'e yükselmiştir.

Halbusi'nin seçimlere giden süreçte oy potansiyelini arttırdığı en önemli gelişmelerden birinin hükûmet karşıtı gösteriler olduğunu söylemek mümkündür. İlk anından beri göstericilerin taleplerini desteklediğini belirten Halbusi,¹⁶ siyasi kanat ile sokağın iletişimin kesildiği dönüm noktalarında Bağdat sokaklarına inerek göstericilerle doğrudan temasa geçmiş, buradan yaptığı açıklamalarla bilhas-

¹⁶ "Protests bring to life a new generation in Iraq", *Al-Monitor*, 2020.

sa göstericilerin dile getirdiği taleplerinin haklı talepler olduğunu vurgulamıştır. Parlamento başkanı olan Halbusi'nin sıklıkla yasama görevi kapsamında sokağın taleplerini parlamentoda dile getirileceğini vurgulaması¹⁷ ise diğer Iraklı siyasilere desteği ile Halbusi'nin desteğini ayıran önemli faktörlerden biri olmuştur. Parlamento başkanı olmasının yanı sıra bu görevi üstlenen en genç siyasi isim olması da ismi yolsuzluklara karışmamış yeni isimlerle Irak siyasetinin gençleşmesini talep eden göstericiler için olumlu bir nokta olarak değerlendirilebilir.

Seçimlerin öncesinde ve seçime giden süreçte Irak'ın iç ve dış siyasetini sarsan en önemli hadiselerden biri olan Kasım Süleymani suikastı ise Halbusi'nin ulusalcı söylemini sıklıkla vurguladığı bir örnek hadise olmuştur. Irak'taki İran yanlısı siyasi gruplarla sahadaki milis güçlerin ABD'ye karşı intikam söylemleri çerçevesinde son derece agresif bir tavır aldığı dönemde Halbusi, Iraklı kimliğini öne çıkaran tutum göstermiştir. Bu kapsamda Irak'ın egemenliğine tüm ülkelerin saygı göstermesi gerektiğini vurgulayan Halbusi, Irak'ın bölgesel ve uluslararası çatışmalardan uzak tutulması gerektiğini savunmuştur. İran'ın balistik füze kullandığı, Irak'taki İran'a yakın grupların intikam söylemlerini tekrarladığı ve ABD'nin de olası yeni bir müdahaleyi dillendirdiği krizin en tepe noktasında Halbusi'nin takındığı bu tutum, kendisine çatışmalardan uzak kalmayı tercih eden "Iraklı" bir siyasetçi profili kazandırmaya çalışması şeklinde yorumlanabilir.

Seçimlerden önce Sünni bölgelere yapılan yatırımların Takaddum Koalisyonu'nun oylarında görülen artışlarda önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Zira Halbusi, yalnızca siyasi söylem bağlamında değil, Anbar başta olmak üzere Sünni bölgelerdeki gücünü yeni yatırım-

lar ve yarım kalan yatırımların tamamlanmasını sağlamasıyla da pekiştirmiştir. Bu noktada özellikle Felluce'de kapsamlı geniş bir imar faaliyetine girilmiştir. Şehirdeki caddelerin asfaltlama çalışmaları başlatılırken diğer yandan yapımı tamamlanamayan köprülerin tamamlanması gibi belediyece faaliyetleri Halbusi ve Takaddum Koalisyonu siyasilere girişimleriyle tamamlanmıştır.¹⁸

Azim Hareketi

Ekim 2021'deki parlamento seçimlerinin sonuçlarından da hareketle, Takaddum Koalisyonu'nun ardından Sünni siyasetinin diğer önemli partisi Azim Hareketi olarak değerlendirilebilir. Öyle ki Azim, 37 milletvekili kazanan Takaddum'un ardından toplam 14 milletvekiliyle parlamentoda en fazla oya sahip Sünni siyasi grup olarak yer almaktadır. Hamis Hancer liderliğindeki Azim Hareketi açısından seçimlerde yaşanan en büyük sürpriz Anbar ve Musul'da yaşanan oy kayıpları olmuştur. Irak'ta Sünni nüfusun kaleleri olarak bilinen iki vilayetten sadece birer milletvekili çıkarabilen Azim, bu anlamda Takaddum Koalisyonu'nun önemli ölçüde gerisinde kalan bir performans göstermiştir. Ağırlıklı olarak Bağdat ve Diyala'dan sandalye kazanan Azim'in seçim öncesi süreçte Sünni nüfusun ağırlıkta olduğu vilayetlerde ortaya koyduğu politikaların başarısız kaldığı söylenebilir.

Diğer yandan Bağdat ve Diyala ağırlıklı kazanılan oyların Azim Hareketi'nin parlamentoda 14 gibi bir sayıya ulaştırdığı görülmektedir. Bu yönüyle bakıldığında söz konusu iki bölgede de Takaddum Koalisyonu'ndan fazla milletvekili çıkarılamamıştır. Dolayısıyla Anbar ve Musul'da Takaddum'a kaybedilen oyların telifisinin diğer vilayetlerdeki Sünni nüfus üzerinden ikame edildiğini de söylemek mümkün

¹⁷ "The Latest: Iraq Parliament Speaker Says He Supports Demands", 2019.

¹⁸ "The Rise of the New Sunni Elite in Iraq: The Case of Fallujah", *The London School of Economics and Political Science*, 2022.

değildir. Dolayısıyla 2021 seçimlerinde iki ana Sünni aktör Takaddum ve Azim'in aralarındaki rekabette Takaddum'un önemli bir farkla galip geldiği söylenilebilir. Bu yalnızca partisel manada değil, Sünni liderliği manasında da önemli bir nokta olmuştur. Bilhassa 2018-2021 süreci içerisinde Halbusi'nin liderliğine yönelik diğer bir alternatif lider olarak yorumlanan Hancer'in söz konusu güçlü lider profilini inşa edemediğini söylemek mümkündür. Azim Hareketi'nin ve lideri Hancer'in profil inşasındaki başarısızlığının nedenini Sünni siyasetinin geçmişinde aramak doğru bir yaklaşım olacaktır. Zira Hancer'in isminin 2003 sonrası dönemde sıklıkla yolsuzluklarla anılmış olması bu noktada önemli bir faktör olarak yorumlanabilir. Bilhassa Irak'taki genç nüfusun 2003 sonrası siyaset yapmış ve ismi yolsuzluk suçlamalarına karışmış aktörlerin siyaset sahnesinden çekilmesi yönündeki talebi düşünüldüğünde Hancer'in ulaşamadığı oy oranı ve inşa edemediği liderlik profili daha anlamlı hâle gelmektedir.

Sünnilerin Değerlendirilmesi

10 Ekim 2021'de gerçekleşen parlamento seçimlerinin sonuçları incelendiğinde, Irak'taki Sünni siyasetindeki ağırlık merkezinin vilayet bazında değişim yaşadığını söylemek mümkündür. Zira geçmiş seçimlerde Sünni partilerin oy oranlarını diğer et-

nik ve mezhebî grupların çok önünde aldığı Musul vilayetinde son seçimlerde Sünnilerin yanı sıra diğer unsurları temsil eden siyasi partiler de önemli başarılar kazanmıştır. Öyle ki KDP, Musul'dan tek başına toplam 9 milletvekili çıkarırken Takaddum Koalisyonu (8 milletvekili) ve Azim Hareketi'nin (1 milletvekili) Musul'daki toplam milletvekili sayısı ancak 9'u bulmuştur. Diğer yandan Kürdistan Koalisyonu Musul'dan iki milletvekili çıkarırken, Yeni Nesil Hareketi ise bir milletvekili kazanmıştır.

Siyasi Gruplar	Milletvekili Sayıları
KDP	9
Kürdistan Koalisyonu	2
Yeni Nesil Hareketi	1
Takaddum Koalisyonu	8
Azim Hareketi	1

10 Ekim 2021'de Gerçekleşen Parlamento Seçimlerinde Sünni ve Kürt Siyasi Grupların

Musul'dan Kazandığı Milletvekili Sayıları

Musul'daki seçim sonuçlarında ortaya çıkan milletvekili dağılımı, Musul'un Sünnilerin ağırlık merkezini oluşturduğu bir vilayet olmaktan çıkıp Kürt siyasi partilerin de vilayetin oy potansiyelinde ciddi bir paya sahip olduğu-

Musul'daki seçim sonuçlarında ortaya çıkan milletvekili dağılımı, Musul'un Sünnilerin ağırlık merkezini oluşturduğu bir vilayet olmaktan çıkıp Kürt siyasi partilerin de vilayetin oy potansiyelinde ciddi bir paya sahip olduğunu göstermektedir.

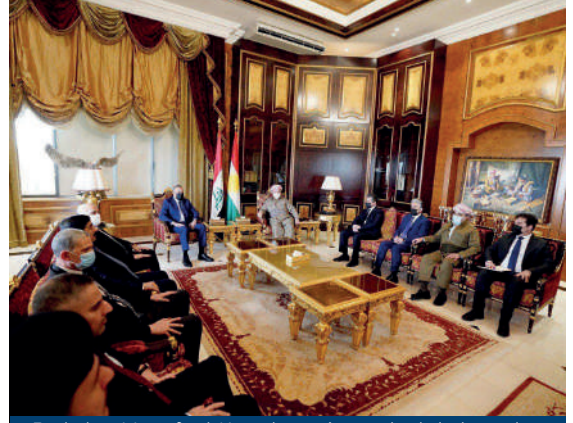
nu göstermektedir. Dolayısıyla Irak'taki Sünni siyasetini değerlendirirken Musul'a yönelik ortaya konulan "Sünnilerin kalesi" bakışı son seçimlerde sorgulamaya açılmıştır. Musul'da Sünniler için kaybedilen güç, Anbar'ın Sünnilerin siyaseten ağırlık merkezini oluşturacağı bir şehir olarak öne çıkması anlamını taşımaktadır.

Anbar'daki seçim sonuçlarına bakıldığında ise vilayette tek aktörlü bir zaferin yaşandığını söylemek mümkündür. Takaddum Koalisyonu, parlamentoya 15 milletvekili gönderen Anbar'da toplam 10 milletvekili çıkararak ezici çoğunluğa sahip olmuştur. Azim Hareketi ise vilayetten yalnızca bir milletvekili kazanabilmiştir. Geriye kalan dört milletvekili ise bağımsız adaylardan oluşmuştur. Musul'un aksine Anbar'daki tüm milletvekillerinin Sünni siyasilerden oluşması ve dolayısıyla parlamentoya

daha fazla Sünni milletvekili gönderiyor oluşu, Sünni siyasetinin merkezinin Musul'dan Anbar'a kaydığı yorumunu desteklemesi açısından önemlidir.

Sünni siyasi gruplar yerine farklı grupların listesinde seçimlere katılan Sünni adayların ise aday oldukları Sünni bölgelerde başarısız oldukları gözlemlenmiştir. Bu noktada Musul, Anbar ve Diyala gibi Sünni nüfusun ağırlıkta olduğu vilayetlerde üstünlüğü doğrudan Takaddum Koalisyonu'nun adayları göğüslerken, diğer oyları ise Azim Hareketi ve bölgedeki bağımsız adaylar toplamıştır. Dolayısıyla bu tablonun ardından, karışık listelerde aday olan Sünni adayların gelecek süreçte başta Takaddum olmak üzere Sünni gruplarla etkileşim içerisinde veyahut seçimlerde doğrudan bu gruplardan aday olarak bölgede siyaset yapmayı tercih etmesi beklenebilir.

KÜRTLER

Başbakan Mustafa el-Kazimi, resmi temaslarda bulunmak için Erbil'e gitti.

2021 seçimlerinde kullanılan yeni seçim yasasına rağmen Kürt oylarının büyük çoğunlukla IKBY kontrolünde bulunan Erbil, Duhok ve Süleymaniye vilayetlerinde yoğunlaşmış olması, seçim sonuçlarında Kürtlerin parlamentodaki konumunu korumasını sağlamıştır. Diğer yandan KDP'nin, Ninova ve Kerkük'ten çıkardığı toplam 11 milletvekili ise bir Kürt siyasi partisinin Irak genelindeki vilayetlerde de etkin olduğunu göstermiştir. Ayrıca bu durum, hem IKBY içerisindeki siyasi dengeler için hem de Irak siyasetindeki Kürt siyasi partilerin güç dağılımı noktasında belirleyici hususlardan birini de teşkil etmektedir. IKBY'nin iç dengeleri açısından bakıldığında gerçekleşen seçimlerin IKBY siyasetinde rekabet hâlindeki iki siyasi grup olan KDP ve KYB arasındaki dengeleri değiştirdiği söylenebilir.

KYB ve Goran (Değişim) Hareketi seçimlere "Kürdistan Koalisyonu" adıyla ittifak hâlinde girerken; ittifak olarak Irak'ın Diyala, Duhok, Erbil

ve Selahaddin vilayetlerinden birer milletvekili, Kerkük'ten 3, Musul'dan 2, Süleymaniye'den ise 8 milletvekili olmak üzere toplam 17 milletvekili çıkarmıştır. Buna karşın seçimlere tek başına katılan KDP ise toplam 31 milletvekili kazanarak Irak siyasetinde önemli bir başarı elde etmiştir. Öte yandan KYB ile ittifak yaparak seçimlere katılan ve 2018'de 5 milletvekili çıkaran Goran Hareketi'nin hiçbir vilayette milletvekili çıkaramamış olması IKBY siyasetinde KDP ve KYB dışında kalan diğer partiler içerisinde de farklı gelecek senaryolarının konuşulmasına neden olmuştur. Nitekim Goran Hareketi, parlamentoda sandalyeye sahip olamazken geçen seçimlerde 4 milletvekili kazanan diğer bir Süleymaniye merkezli parti Yeni Nesil Hareketi bu seçimlerde daha başarılı bir performans göstererek milletvekili sayısını 9'a çıkarabilmiştir. Dolayısıyla IKBY merkezli bir bakış açısıyla bakıldığında Süleymaniye merkezli siyasette de önemli dönüşümlerin yaşanacağı söylenebilir.

Vilayet / Siyasi Oluşum	Kürdistan Demokratik Partisi	Kürdistan Koalisyonu	Yeni Nesil Hareketi	Kürdistan İslami Birliği Partisi	Kürdistan Adalet Cemaati
Anbar	0	0	0	0	0
Babil	0	0	0	0	0
Bağdat	0	0	0	0	0
Basra	0	0	0	0	0
Dikar	0	0	0	0	0
Diyala	0	1	0	0	0
Duhok	8	1	0	2	0
Erbil	10	2	3	0	0
Kadisiye	0	0	0	0	0
Kerbela	0	0	0	0	0
Kerkük	2	2	1	0	0
Meysan	0	0	0	0	0
Musenna	0	0	0	0	0
Necef	0	0	0	0	0
Ninova	9	2	0	0	0
Selahaddin	0	1	0	0	0
Süleymaniye	2	8	5	2	1
Vasit	0	0	0	0	0
Toplam	31	17	9	4	1

KDP'nin Seçim Performansı ve Yeni Dinamikler

KDP'nin 2021 seçimlerindeki en önemli başarılarından birini IKBY'nin idari sınırları dışından kazandığı sandalye sayısını artırması olduğu değerlendirilebilir. Nitekim 2018 seçimlerinde 25 milletvekili kazanan KDP'nin bu seçimlerde 35 milletvekili çıkarması önemli bir başarıyken bu noktada dikkat çeken husus Ninova'dan kazanılan 9 milletvekili olmuştur. Sünni siyasetinin merkezlerinden biri olarak bilinen Ninova'da iki önemli Sünni oluşumu olan Takaddum Koalisyonu ile Azim Hareketi toplamda 9 milletvekili çıkarırken KDP, tek başına bu sayıya ulaşabilmiştir. Dolayısıyla Irak siyasetinde Ninova'yı ilgilendiren meselelerde KDP'nin de kilit rol oynayacağı söylenebilir. Bilhassa gelecek dönemde Sincar meselesi ve tartış-

malı bölgeler gibi konularda KDP'nin merkezi hükûmetle müzakere masasına oturacak bölgedeki ana aktör olması beklenebilir.

KDP seçimlerin ardından yalnızca vilayet bazında değil, Irak siyasetinin gidişatında da önemli bir rol üstlenerek hükûmet kurma sürecinde Sadr Hareketi ve Sünni Egemenlik Koalisyonu ile birlikte oluşturulan "Vatanı Kurtarma İttifakı"nın içerisinde yer almıştır. Sadr Hareketi ile birlikte seçim sonrası denklemden yakın ilişkiler geliştiren KDP'ye yönelik İran yanlısı siyasi ve milis gruplar tarafından da bir direnç ortaya konmuştur. Hatta öyle ki Asaib Ehli Hak lideri Kays Hazali ve diğer bazı Şii milis grupların liderleri tarafından KDP'ye yönelik tehdit mesajları paylaşılmıştır. Nitekim Erbil'e yönelik füze saldırılarıyla Bağdat'taki KDP parti binalarına dönük saldırılar bu tehditlerin sahadaki somut yansımalarıdır. Ancak

söz konusu tehdit ve baskıların KDP'yi Sadr Hareketi'nden uzaklaştırmadığı gözlemlenmiştir. Bu anlamda Sadr Hareketi'nin milletvekillerinin vekillik görevlerinden istifa etmelerinin ardından sokaklara çıkan Sadr destekçileriyle gerginleşen Irak'ta KDP'nin tavrı yine değişmemiştir. Her türlü diyalogu desteklediklerini bildiren KDP, diğer yandan Sadr'ın "parlamento feshedilsin ve seçimler yinelenisin" çağrısına destek vermiştir. Bu açıdan bakıldığında, seçimlerin yinelenmesi durumunda Sadr Hareketi ve KDP yakınlığının gelecek dönemde de devam edeceğini beklemek mümkündür. Öyle ki İran destekli grupların KDP'yi hedef alması da KDP'nin Irak'taki ittifaklarını güçlendirme ve çeşitlendirmeye iterken bu noktadaki en güçlü ittifak aday Sadr olacaktır.

Kürdistan Koalisyonu ve Yeni Nesil Hareketi'nin Yükselişi

2021 seçimlerine Kürdistan Koalisyonu ismiyle ittifak yaparak katılan Süleymaniye merkezli iki parti KYB ve Goran, ikili ittifaka rağmen başarısız bir seçim performansı ortaya koymuşlardır. Özellikle Goran'ın Irak'ın hiçbir vilayetinden vekil çıkaramamış olması koalisyonunun gelecek dönem Irak siyasetindeki etkisini zayıflattığı gibi partinin lideri Ömer Seyid Ali ve yürütme kurulunun bütününün istifasını beraberinde getirmiştir. Geçen

seçimlerden beş milletvekili çıkaran Goran Hareketi'nin böylece bir başarısızlığının aksine yine Süleymaniye merkezli bir parti olan Yeni Nesil Hareketi 9 milletvekili kazanarak IKBY siyasetinde yeni bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum, IKBY siyaseti içerisinde bazı sorgulamaları da beraberinde getirmiştir. Zira seçmenin neden Goran Hareketi'nden Yeni Nesil Hareketi'ne yönelik bir geçiş gösterdiğini anlayabilmek seçimlere dair analiz noktasında anlaşılması gereken bir husustur. Bu bağlamda özellikle KYB içerisindeki iç mücadeleleri ve Süleymaniye merkezli toplumsal huzursuzlukların belirleyici olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır. Zira IKBY'nin önemli partilerinden Süleymaniye merkezli KYB'nin Celal Talabani'nin ölümünden sonra oluşan liderlik krizinde güç kaybı yaşaması Süleymaniye merkezli siyasette seçmen bağlamında yeni arayışları beraberinde getirmiştir. Nitekim Yeni Nesil Hareketi'nin oy oranlarından da anlaşılabilir. Irak'taki parlamento seçimlerinde KYB'nin seçim performansları incelendiğinde, partinin milletvekili sayısında düşüşler yaşandığı gözlemlenmektedir. Nitekim partinin 2014'deki seçimlerde sahip olduğu 21 milletvekili sayısı 2018'de 18'e, 2021'de ise 17'ye gerilemiştir. KYB'nin 10 Ekim 2021'deki erken seçimlerde aldığı başarısız sonuçlar, dışarı

KYB'nin Celal Talabani'nin ölümünden sonra oluşan liderlik krizinde güç kaybı yaşaması Süleymaniye merkezli siyasette seçmen bağlamında yeni arayışları beraberinde getirmiştir.

yansıtılmamaya çalışılan parti içerisindeki güç mücadelelerinin seçmenin sandıktaki tercihlerine de yansıdığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

KDP'nin, Sadr Hareketi ve Takaddum Koalisyonu ile anlaşarak hükûmetin kurulmasında önemli bir aktör olacağı sinyalini vermesi KYB ile çeşitli konulardaki rekabetinin artmasına yol açmıştır. Irak cumhurbaşkanının belirlenmesi hususu iki parti arasındaki rekabetin başlıca meselesini oluşturmuştur. KDP, seçimlerde kazanmış olduğu başarının karşılığını isteyerek Irak cumhurbaşkanlığı makamı için KYB ile rekabete girişmiştir. 2003 sonrası dönemde Irak cumhurbaşkanının Kürtlerden ve KYB'den seçilmesi bir teamül hâline gelmiş olsa da KDP seçimlerdeki başarısıyla hem hükûmet kurma sürecinde hem de cumhurbaşkanının belirlenmesi noktasında Bağdat siyasetinde başat aktör olmak istemektedir. Nitekim Irak cumhurbaşkanlığı makamı için KYB'nin adayı mevcut Irak Cumhurbaşkanı Berham Salih olurken, KDP'nin adayı eski Dışişleri ve Maliye Bakanı Hoşyar Zebari olmuştur. Ancak Irak Federal Yüksek Mahkemesinin Zebari'nin cumhurbaşkanlığı adaylığını reddetmesi kararının ardından KDP'nin yeni adayını IKBY İçişleri Baka-

nı Rebar Ahmed olarak açıklanmıştır. KYB'nin denklem dışı olduğu Sadr Hareketi'nin hükûmet kurma girişiminde KDP'nin ana aktörlerden biri olmasının yanı sıra cumhurbaşkanlığı mevkisinde de KYB'nin saf dışı bırakılmaya çalışılması KYB'yi yeni ittifaklara veyahut mevcut ittifakların güçlendirilmesine itebilir. Nitekim seçim sonrası süreçte KYB'nin İran tarafından desteklendiği bilinen Şii Koordinasyon Çerçevesi'ne yakın konumlandığını söylemek mümkündür. Bu kapsamda parti içerisindeki mücadeleden galip çıkan KYB lideri Bafel Talabani'nin İran yanlısı gruplarla hükûmet kurma sürecini yürütürken Süleymaniye merkezli yaşanan siyasi ve toplumsal dinamiklerle nasıl mücadele edeceği önemli bir soru işaretidir. Bu açıdan bakıldığında, seçimler öncesinde Süleymaniye'de gerçekleşen çok sayıda gösteri, özellikle genç nüfusun rahatsızlığı ve bunların üstüne parti içi rekabetler KYB'nin zaten son derece hassas bir dönem içerisinde seçimlere girmesine neden olmuştur. Bu nedenle KYB'nin KDP kadar istikrarlı bir iç yönetim sürecinin olmadığı ve tabanının partiyi önemli ölçüde sorguladığı düşünüldüğünde olumsuz yeni süreçlerin KYB'yi gelecek dönemlerde zayıflatabileceği beklenebilir.

TÜRKMENLER

Irak Türkmenleri Ekim 2021 seçimlerine katıldı

10 Ekim 2021'de gerçekleşen parlamento seçimleri, Irak siyasetindeki etkinliklerini artırmayı hedefleyen Türkmen siyasi partiler için önemli bir sınav olmuştur. Kerkük ve diğer tartışmalı bölgelerde seçimler öncesi yaşanan önemli gelişmeler göz önüne alındığında, Türkmenlerin Bağdat'taki merkezi siyasette güçlü bir yer edinerek bu sayede Kerkük başta olmak vilayet bazında yerel siyasette de ilerleyen süreç için etkin bir rol üstlenmeleri önemli bir hâl almıştır. Nitekim peşmergenin tartışmalı bölgelere kısmen de olsa dönüşü; yeni kurulacak hükûmette Türkmenlerin temsili; Türkmen bölgelerinde güvenlik ve yeniden inşa sorunları gibi Türkmen siyasetinin üzerine güçlü politikalar üretmesi gereken pek çok başlık yer almaktadır. Bu politikaların üretilmesinin sandıktan çıkacak oy oranlarıyla da yakından ilişkili oluşu, seçimleri Türkmenler için hayati bir noktaya getirmiştir.

8 Nisan 2021 tarihinde Irak Türkmen Cephesi'nin (ITC) Kerkük'teki genel merkezinde Türkmen siyasi parti temsilcilerinin gerçekleştirdiği toplantının ardından yapılan basın toplantısında, toplantıya katılan 9 siyasi partinin seçim-

lere tek liste olarak katılacağı açıklanmıştır. ITC Başkanı Hasan Turan liste başı olarak seçilirken listenin isminin Birleşik Irak Türkmen Cephesi (BITC) olarak belirlendiği bildirilmiştir. ITC, Türkmeneli Partisi, Türkmen İrade Partisi, Türkmen Milliyetçi Hareketi, Türkmen Adalet Partisi, Türkmen Karar Partisi, Türkmen İrade Partisi, Türkmen Hak Partisi, Türkmen Vefa Hareketi ve Türkmen İslami Birliği açıklanan listede yer alan siyasi partiler olmuştur.

Türkmen siyasi partiler arasındaki koalisyon kararı seçimlere verilen önem dolayısıyla ortak bir irade gösterilmesi bakımından önemli bir adım olarak okunmuştur. Ancak seçim sonuçları ve Türkmen siyasetinin ajandasındaki başlıklar karşılaştırıldığında, sandıklardan çıkan oy oranlarının Türkmen siyasetini daha etkin bir konuma getirecek nicelikte olmadığı görülmüştür. Irak Türkmenleri Cephesi olarak girilen seçimlerde koalisyon adayı olarak yalnızca bir milletvekili çıkarılabilmiş olması bu anlamda önemli bir kayıp olarak nitelendirilebilir. Her ne kadar ortak bir irade gösterilerek olumlu bir adım atılmış olsa da bu adımın seçim başarısı anlamında sürdürülememiş

**Türkmen
siyasi partiler
arasındaki
koalisyon kararı
seçimlere verilen
önem dolayısıyla
ortak bir irade
gösterilmesi
bakımından
önemli bir
adım olarak
okunmuştur.**

Adayın İsmi	Liste/Koalisyon	Seçim Bölgesi
Erşat Salihi	BITC	Kerkük 2. Seçim Bölgesi
Garip Asker	Fetih Koalisyonu	Kerkük 2. Seçim Bölgesi
Lokman Necim Reşidiyeli	Takaddum Koalisyonu	Musul 7. Seçim Bölgesi
Sabit Beşşar	Hasim Refom Hareketi	Musul 6. Seçim Bölgesi
Züleyha Bekkar	Hasim Reform Hareketi	Musul 4. Seçim Bölgesi
Münteha Abdülvehap	Fetih Koalisyonu	Musul 7. Seçim Bölgesi
Mehdi Taki	Fetih Koalisyonu	Selahattin 2. Seçim Bölgesi
Muhammed Kuteybe Bayatlı	Azim Hareketi	Diyala 1. Seçim Bölgesi

olması Irak'taki Türkmen siyaseti açısından kayıp olmuştur.

Diğer yandan 7 Türkmen isim, BITC dışındaki farklı siyasi gruplardan aday olarak parlamentoda sandalye kazanmıştır. Böylece Irak Parlamentosunda toplam 8 Türkmen milletvekili isimle Türkmenler geçen yılda 8 olan vekil sayısını korumuştur. Bu açıdan bakıldığında, her ne kadar ITC seçimlerde başarısız bir tablo çizmiş olsa da diğer siyasi gruplardan çıkarılan milletvekilleriyle en azından değişen seçim sistemine rağmen parlamentodaki toplam sayının korunmuş olması olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir.

Irak'taki son parlamento seçimleri, Kerkük'teki Türkmen milletvekili ağırlığının Musul'a kaydığını göstermiştir. Geçtiğimiz seçimlerde Türkmenler Kerkük'ten 3 milletvekili çıkarırken Musul'dan

ise 2 milletvekili çıkarmıştır. Bu seçimlerde ise Kerkük'ten 2 milletvekili çıkaran Türkmenler Musul'dan 4 milletvekili kazanmıştır. Kerkük noktasında yaşanan bu eksilmenin hiç şüphesiz Kerkük'ün yerel siyasetinde yaşanan siyasi konular üzerinde de etkili olabileceğini söylemek mümkündür. Özellikle Kerkük il müdürlüklerinde gerçekleşecek atamalarda, Kerkük Valiliği meselesinde ortaya çıkacak muhtemel krizlerde, peşmergenin Kerkük'e dönüşü veya vilayet için ayrılacak bütçe görüşmeleri gibi konularda parlamentodaki Kerkük milletvekillerinin sürecin gidişatında şekillendirici etkiye sahip olmasını beklemek mümkün. Türkmenlerin Kerkük'te yalnızca iki milletvekiline sahip olması, söz konusu bu süreçlerde bir güç kaybını da beraberinde getirebilir. Diğer yandan Musul'da artan Türkmen milletvekili sayısı

ise Musul'daki Türkmen nüfusu yakından ilgilendiren konu başlıklarının merkez siyasete aktarılması için önem taşımaktadır. Musul'un terör örgütü IŞİD sonrası yeniden imarı, yine IŞİD tehdidi nedeniyle yerinden göç etmiş Türkmenlerin başta Telafer olmak üzere Musul'a geri dönüşüyle Sincar ve Mahmur olmak üzere bölgede Türkmenleri tehdit eden terör örgütü PKK varlığı gibi konuların Musul siyasetinden Türkmen milletvekilleri aracılığıyla Bağdat'a aktarılması gereken konular olması beklenmektedir. Bu nedenle seçim sonrası dönemde "Türkmenler için siyaseten ağırlık merkezi Kerkük'ten Musul'a kayıyor" yorumunu yapmak için erken olsa da Musul'un Türkmenler için önceki dönemlerden çok daha ön plana çıkan bir öneminin olacağını söylemek mümkündür.

Türkmen siyasi partilerin veya farklı siyasi gruplardan seçilen milletvekillerinin ortak konuları olduğu kadar farklı siyasi konuların oluşturduğu ajandalara da sahip olduğu söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında, Irak Parlamentosu içerisinde birleşik bir Türkmen bloku tüzel olarak oluşturulabilecek olmasına rağmen işleyişinde bazı zorluklarla karşılaşılacağı söylenebilir. Bu noktada özellikle Irak'ın etnik ve mezhebî bölünmüşlüğü'nün Irak siyasetine sirayet etmiş olması göz önünde bulundurulmalıdır. Bu anlamda hükümet kurma sürecinde veyahut akabinde Şii siyasi gruplarla Sünni siyasi gruplar içerisinde seçilen Türkmen milletvekillerinin mevcut siyasi gruplarından bağımsız olarak Türkmen bloku içerisinde hareket etmelerini beklemek yanlış olacaktır.

Bunun yanı sıra siyasi grupların bloklaşma ve siyasetlerinin dışında kalan Türkmen meselelerinde ise parlamentodaki Türkmen milletvekillerinin birlikte hareket edebilecekleri söylenebilir. Özellikle kurulacak yeni hükümette bir Türkmen bakanın yer alması ve Türkmen bölgelerinin kalkındırılması gibi konularda ortak irade ortaya konması beklenebilir.

Parlamentoda oluşan yeni Türkmen varlığına bakıldığında, geçmiş dönemlerde olduğu gibi Türkmenlerin Irak ile Türkiye ilişkilerinde önemli bir köprü olmaya devam edeceği yorumu yapılabilir. Takaddum Koalisyonu'nun Musul 7. Seçim Bölgesi adayı olan Türkmen siyasetçi Lokman Reşidiyeli'nin milletvekili seçilmesi de Takaddum'un Türkiye ile ilişkilerini Türkmenler üzerinden kurabilmesi noktasında önemli bir gelişme olarak okunabilir. Bu nedenle Reşidiyeli'nin parlamentoda sandalye kazanabilmiş olması hem Irak'taki Sünni siyaseti hem de Irak Türkmenlerinin izlediği siyaset hem de Irak Sünni siyasi gruplarının Türkiye ile ilişkileri bağlamında olumlu sonuçlara vesile olabilir. Nitekim hem Takaddum Koalisyonu lideri Muhammed el-Halbusi hem de Azim İttifakı lideri Hamis Hancer seçimlerden birkaç gün önce Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile görüşmüş, iki isim de Irak için Türkiye'nin önemine vurgu yapmıştır. Musul'da Takaddum Koalisyonu'ndan bir Türkmen ismin parlamentoda temsil edilmesi de bu dönem için Türkiye ile kurulacak ilişkide bir köprüyü temsil etmesi açısından önemli olacaktır.

BİTMEYEN KRİZLER

Irak'taki siyasi belirsizlik, çatışma ihtimali gibi birçok riski ülke gündemine sokmaktadır.

2018 yılında yapılan parlamento seçimlerinin ardından Irak'ta başlayan çoğunluk hükûmeti arayışları 2021 yılındaki seçimlerin ardından ülkeyi yeni bir krize sokmuştur. Zira 2018 seçimlerin ardından Irak Parlamentosu tarafından resmen en büyük parlamento içi blok ilan edilmemiştir. Dolayısıyla hükûmeti kurmakla bir blok görevlendirilememiştir. Bu durum benzer şekilde 2021 seçimlerinin ardından da yaşanmıştır. Diğer yandan aritmetik çerçevesince Vatanı Kurtarma İttifakı'nın en büyük blok olduğu parlamentoda yapılan oylamalar neticesinde görülmüştür. Ancak Sadr Hareketi, KDP ve Sünni Egemenlik Koalisyonu'nun yer aldığı Vatanı Kurtarma İttifakı, cumhurbaşkanı-nı seçecek sayıya sahip olamaması ve karşısında pozisyon alan Şii Koordinasyon Çerçevesi'yle eşgüdüm sağlayamaması ülkedeki siyasal krizi çözümsüzlüğe itmiştir.

Bu süre içerisinde Sadr tarafından çoğunluk hükûmeti konusundaki direnci ve Şii Ko-

ordinasyon Çerçevesi'nin tüm oluşumlarıyla hükûmet içerisinde temsil edilmek istemesi üzerine Eylül 2022 itibarıyla Irak'ta seçimlerin üzerinden yaklaşık 11 ay geçmesine rağmen hükûmet kurulamamıştır. Bu nedenle Kazımi hükûmeti geçici sıfatıyla sadece "günlük işleri" yürütme ödeviyle görevine devam etmektedir. Bu noktada terör örgütü IŞİD sonrası yeniden imar ihtiyacı ve düşük petrol fiyatları nedeniyle etkisi azalan bütçenin ardından fiyatların tekrar yükselmesiyle etkin hâle gelecek 2022 mali yılı bütçesi gibi hayati gelişmelerin de siyasi sorunlara kurban edildiği söylenebilir.

Cumhurbaşkanlığı Seçim Krizi

Irak Parlamentosu 7 Şubat 2022,¹⁹ 26 Mart 2022²⁰ ve 30 Mart 2022²¹ tarihlerinde cumhurbaşkanlığı seçimi gündemiyle toplanmıştır. 7 Şubat 2022 tarihli oturuma KDP'nin adayı Hoşyar Zebari boykot edildiği için katılım düşük kalmıştır. Bu oturum aynı zamanda Vatanı Kur-

¹⁹ "Iraq parliament fails to elect new president - lawmakers", *Reuters*, 2022.

²⁰ "Iraq parliament fails to elect new state president over lack of quorum", *Reuters*, 2022.

²¹ "Iraq MPs fail for third time to elect new president", *Al Jazeera*, 2022.

tarma İttifakı içerisinde de Zebari hakkındaki çekinceleri göstermiştir. Zira oturumdan sonraki hafta içerisinde Irak Federal Yüksek Mahkemesi, Zebari'nin adaylığını iptal etmiş, yapılan açıklamada "Zebari'nin cumhurbaşkanlığı görevine uygun olmadığı" ifade edilmiştir.²²

Cumhurbaşkanlığı seçimi için ikinci kez 26 Mart 2022 tarihinde toplanan Irak Parlamentosu, KDP tarafından Hoşyar Zebari yerine aday gösterilen Rebar Ahmed ve KYB'nin adayı Berham Salih arasında geçmiştir. Ancak bu oturumu Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin boykot etmesi üzerine yeter sayıya ulaşılması 18 eksik nedeniyle kaçırılmıştır. Bu oturumun yapıldığı süreç içerisinde de Sadr tarafından ulusal çoğunluk hükûmeti talepleri, iki blok arasında uzlaşma sağlamaya engel olmuştur. Bu ayrışma nedeniyle ise hem KDP hem de KYB kendi cumhurbaşkanlarını aday gösterecek pozisyon elde etmeyi amaçlamıştır. Dolayısıyla hem parlamento blokları hem de Kürt partileri arasındaki ayrım krizin sürmesine neden olmuştur.

Irak Parlamentosunun 30 Mart 2022 tarihli üçüncü denemesinde de oturum için yeter sayıya ulaşamamıştır. Zira oturumda boykot alışkanlığı sürmüştü ve Şii Koordinasyon Çerçevesi, Azim İttifakı ve Yeni Nesil Hareketi oturuma katılmamıştır.²³ Bu yöntemle hem Vatanı Kurtarma İttifakı hem de Şii Koordinasyon

Çerçevesi diğeri üzerindeki baskıyı arttırmayı amaçlamıştır. Bunun üzerine Irak Parlamentosu, uzlaşa sağlanana kadar süresiz olarak cumhurbaşkanlığı seçimini ertelemiştir. Ancak Irak Federal Yüksek Mahkemesi, anayasal seçim sürecini yeniden değerlendirerek cumhurbaşkanının seçilmesi gereken son tarihi 6 Nisan olarak belirlemiştir.²⁴

Aşağıda Irak Parlamentosunun cumhurbaşkanlığı seçimi için düzenlediği oturumları gösteren tablo yer almaktadır.

Deneme Sayısı	Oturum Tarihi	Oturum Durumu	Katılan Milletvekili Sayısı
1	7 Şubat 2022	Yapıldı	58
2	26 Mart 2022	Yapıldı	202
3	30 Mart 2022	Yapıldı	178
4	6 Nisan 2022	Yapılamadı	-

6 Nisan 2022 tarihinde Irak Parlamentosu gelecek seçimlere kadar görevde kalması beklenen cumhurbaşkanını seçmek için toplanması beklenmesine rağmen oturum gerçekleşmemiştir. Ancak önceki oturumlarda da parlamento üçte ikisi²⁵ hazır bulunmadığı için seçim yapılamamıştır.²⁶ Bu durum ise anayasa tarafından belirlenen seçim takviminin çökmesine neden olmuştur.²⁷ Siyasi taraflar arasında uzlaşa olmaması nedeniyle Irak Parlamentosunun aldığı cumhurbaşkanlığı seçiminin süresiz olarak ertelenmesi kararı gerçek-

²² "Iraq's top court bars Zebari's bid for presidency", *Anadolu Agency*, 2022.

²³ "Iraqi parliament fails to elect new president for third time", *Rudaw*, 2022.

²⁴ "Iraq enters constitutional vacuum", *Middle East Monitor*, 2022.

²⁵ Irak Anayasası Madde 70:

1. Parlamento, üyeler arasından üyelerinin 2/3 çoğunluğu ile Cumhurbaşkanını seçer.

2. Adayların hiçbirisi gerekli çoğunluğu oluşturacak sayıda oy alamadığı takdirde, ilk turda en fazla oy alan iki aday arasında ikinci tur seçim yapılır. Bu turda en çok oy alan aday Cumhurbaşkanı ilan edilir.

²⁶ "Iraq plunges into a constitutional crisis, yet to elect a president", *The New Arab*, 2022.

²⁷ Irak Anayasası Madde 72:

1. Cumhurbaşkanlığı görev süresi 4 yıllı sınırlıdır ve aynı kişi bir sefere mahsus ikinci defa Cumhurbaşkanı seçilebilir.

2. a) Cumhurbaşkanının görev süresi Parlamento'nun görev süresinin bitmesiyle sona erer.

b) Cumhurbaşkanı yeni Parlamento için seçimler yapıldı ve Parlamento toplanana kadar görevine devam eder. Ancak, Parlamentosunun ilk oturumunu takip eden 30 gün içerisinde yeni Cumhurbaşkanı seçilmelidir.

c) Cumhurbaşkanlığı makamı herhangi bir sebeple boşaldığı takdirde kalan görev süresi için yeni bir Cumhurbaşkanı seçilir.

leşmiştir. Bu adım her ne kadar anayasada belirlenen sürecin dışına çıkılmasına neden olsa da anayasadaki takvime uyulmaması durumunda ne yapılması gerektiğinin bulunmaması nedeniyle siyasi tarafların birbirine baskın gelme teşebbüslerine yol açmıştır.

Irak Parlamentosu başkanı seçimlerinin ardından sürecin cumhurbaşkanı seçiminde tıkanması aday başbakanın belirlenmesini engellemiştir.²⁸ Zira cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilen kişinin parlamentoya sunacağı aday, kabinenin 30 gün içerisinde onaylanması veya reddedilmesi veya sürenin dolması süreci baştan başlatmaktadır. Dolayısıyla güvenoyu alınamaması durumunda cumhurbaşkanı hükümet kurulana kadar farklı kişileri görevlendirmeye devam edecektir. Ancak cumhurbaşkanı ilk hükümet kurma teşebbüsünden sonra parlamentoda ikinci en çok sandalyeye sahip grubun başkanını görevlendirmek zorunda değildir. Cumhurbaşkanı kendi kanaatine göre hükümeti kurabilecek kişileri tespit ederek görevlendirebilmektedir.

Sadr'ın Çekilmesi

Siyasi tıkanıklık nedeniyle hükümetin kurulamaması üzerine 9 Haziran 2022 tarihinde Sadr

Hareketi'nin Irak parlamentosu Grup Başkanı Hasan el-Athari aynı gün içerisinde Mukteda es-Sadr'ın televizyonda bir açıklama yapacağını ilan etmiştir. Açıklamada Sadr, harekete bağlı milletvekillerini istifaya çağırmasının ötesinde birçok gruba farklı mesaj vermiştir. Bu noktada Sadr, kendisini "Hannana çocuğu" olarak tanımlayarak Şii dinî merci olan babası Muhammed Sadık Sadr'ın Saddam Hüseyin önderliğindeki Baas Partisi rejimine karşı tutumu nedeniyle Necef'in Hannana semtinde iki oğluyla birlikte öldürülmesine atıf yapmaktadır. Diğer yandan Sadr, ailesinin "Iraklı" pozisyonu ile diğer siyasi oluşumları hedef göstermektedir. Zira Sadr açıklamasının devamında, "İktidar ve siyaset hiçbir zaman benim için hedef olmamıştır. Tek hedefim reform yapmak ve yolsuzluğa bulaşanları açığa çıkarmaktır" ifadelerini kullanarak 2003 sonrası siyasetin merkezine oturmuş yapılarla kendisi arasında bir ayırım gözetmektedir.

Buna ek olarak Sadr, açıklamasının önceki bölümüyle tutarlı olacak şekilde seçimlerin ardından kullandığı "ne Doğu ne Batı" söylemine atıfta bulunmakta ve bu nedenle hedef hâline getirildiğini söylemektedir. Zira Sadr'ın "ne Doğu ne Batı" sloganı İran İslam Devrimi'nde kullanılan slo-

Sadr, kendisini "Hannana çocuğu" olarak tanımlayarak Şii dinî merci olan babası Muhammed Sadık Sadr'ın Saddam Hüseyin önderliğindeki Baas Partisi rejimine karşı tutumu nedeniyle Necef'in Hannana semtinde iki oğluyla birlikte öldürülmesine atıf yapmaktadır.

²⁸ Irak Anayasası Madde 76:

1. Cumhurbaşkanı seçildiği tarihi takip eden 15 gün içerisinde en fazla Sandalyeye sahip olan siyasi kitlenin adayını Bakanlar Kurulunu oluşturmakla görevlendirir.

2. Başbakan adayı bu görev kendisine tevdi edildikten sonraki 30 gün içerisinde Kabine üyelerini tespit eder.

ganlardan birisi olmuş, devrim sürecinde Pehlevi hanedanı, "İran çıkarlarından ziyade Batı çıkarlarını" temsil etmekle suçlanmış ve yeni rejimin "yeraltı zenginliklerini halkla paylaşma" gibi yenilikler getireceği söylenmiştir. Buradan hareketle, bahsedilen sloganın Sadr tarafından benimsenmesi hem muhalefet döneminde İran'da kalmış Iraklı Şii aktörlere yönelik bir tepki hem de mevcut siyasi yelpaze içerisinde Irak çıkarlarından ziyade dış aktörlerin çıkarlarını temsil etmekle eleştirilen aktörlere karşı kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle Sadr, hükümet kurma sürecinde vekil aktörleri üzerinden etkili olan ABD ve İran gibi ülkelerin etkisini reddederek 2018 yılında yapılan parlamento seçimlerinde ortaya çıkan "İraklılık" vurgusunu sürdürerek, dışlanmış hisseden halk kesimlerine hitap etmektedir.

Buradan hareketle Mukteda es-Sadr tarafından kendi hareketiyle diğer Şii hareketler arasında açık bir ayırım oluşturduğunu ve bu durum içerisinde kendisinin "İraklılığı temsil eden kişi" olduğunu ifade etmektedir. Bu kapsamda Sadr tarafından 2003 sonrasının ulusal birlik hükümetleri ve 2018 sonrasının uzlaşılı hükümetleri hakkında, "İrak, bugün eli kolu bağlı bir hükümete değil, mutlak bir hükümete ihtiyaç duymaktadır" ifadesini kullanmaktadır.

İrak kamuoyunda Sadr Hareketi'ne bağlı milletvekillerinin istifa edeceğine ilişkin söylentilerin yer alması hükümet krizinde diğer bloklar üzerinde bir baskı unsuru olarak ifade edilmiştir. Ancak Sadr'ın açıklamalarıyla milletvekillerinin istifa mektuplarını hazırlayarak Irak Parlamentosu Başkanlığına sunması ve istifaların onaylanması, Sadr'ın bu söylentileri bir kaldıraç olarak kullanmak istemiş olmasına

rağmen rakip siyasi oluşumları kendi pozisyonuna yaklaştıramaması üzerine gerçekleşmiştir.

Son olarak Sadr'ın, açıklamasıyla "diğer" blokun parçalanması ve Sadr önderliğinde çoğunluk hükümetinin kurulması yönünde yeni bir itici güç oluşturulmak istediği söylenebilir. Ancak Sadr Hareketi milletvekillerinin istifa etmesi durumunda ilgili seçim bölgelerinden seçilen adayların ardından en çok oy alan milletvekili adaylarının yemin ederek milletvekili olarak göreve gelmesi ihtimali, Irak'taki genel siyasi denklem içerisinde yeni bir kırılma noktası oluşturmaktadır. Zira, parlamentonun kendisini feshetmesi için de Vatani Kurtarma İttifakı'nın dışından oy alması gerekmektedir. Irak Anayasası'nın parlamentonun feshini düzenleyen 64. maddesi, fesih sürecinin başlatılması için üçte bir tarafından başbakan ve cumhurbaşkanının fikir birliği içerisinde parlamento genel kurulundan salt çoğunluğu almasını istememektedir.²⁹ Anayasada, feshin gerçekleşmesi hâlinde ise cumhurbaşkanının feshin ardından 60 gün içerisinde ülkeyi yeni seçime götürmesi yer almaktadır. Bu olasılıklara rağmen Sadr Hareketi'nin siyasetten çekilmesi, hareketin toplumsal desteği göz önünde bulundurulduğunda, olası bir Şii-Şii çatışmasının başlamasına yol açabilir.

Bu kapsam içerisinde belirleyici bir kişilik olarak Irak'ın en büyük Şii dinî merci Ayetullah Ali Sistani'nin açıklamaları önem taşımaktadır. Zira Sistani'nin "birleşin", "seçimler yenilensin" veya "parlamento kendini feshetsin" manasına gelen olası bir mesajı aktörlerin pozisyonunun değişmesine neden olabilir. Benzer bir durumun Ekim 2019 gösterilerinin ardından ortaya

²⁹ Irak Anayasası Madde 64:

1. Millet Meclisi, üyelerinin 1/3'ünün istemi veya Başbakanın talebi ve Cumhurbaşkanının onayı üzerinde nitelikli çoğunlukla karar alındığı takdirde fesih olunabilir. Ancak, Başbakan hakkında verilen gensoru önergesi sonuçlandırılmadan Meclis feshedilmez.

2. Millet Meclisi feshedildiği takdirde, Cumhurbaşkanı fesih tarihinden itibaren en çok 60 gün içerisinde ülkede genel seçimlerin yapılması çağrısında bulunur. Bu durumda Bakanlar Kurulu da istifa etmiş addedilir ve günlük işleri yürütmek üzere seçimler yapılana kadar görevde kalır.

çıktığı dönem içerisinde Sistani'nin siyasi süreci açıklamalarıyla yönlendirmesi, krizin aşılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Irak Parlamentosundaki Yeni Aritmetik

Sadr Hareketi'ne bağlı milletvekillerinin istifa etmesi üzerine Irak Parlamentosundaki aritmetik değişmiştir. Zira, ilgili seçim bölgesinden istifa eden milletvekilinin yerine aynı seçim bölgesinde kazanamayan adaylar arasından en çok oy alan adayların parlamentoya davet edilmeleri ve yemin ederek göreve başlamaları beklenmektedir. Buna rağmen, kadın temsiline sağlanması için seçim yasasınca düzenlenen kadın kotası nedeniyle tartışmaların çıkması beklenbilir. Zira aynı seçim bölgesi içerisinde genel adaylar arasında kadın adayların daha yüksek oy alması nedeniyle seçim bölgeleri arasında aktarılan kadın kotaları olmuştur. Bu kapsamda tekrar özgün bölgelerine kaydırılması gereken kadın kotaları nedeniyle seçimlerin ardından yemin ederek görevine başlayan milletvekillerinin de durumu tartışmaya açılacaktır.

Bu sorunlara rağmen, istifa eden milletvekillerinin kendi seçim bölgelerinden kazanamayan adaylar arasından en çok oy alanların kaydırılmasıyla birlikte Sadr Hareketi'nin 73 sandalyesinin 3 tanesi tekrar Sadr Hareketi'nin diğer adaylarına gitmektedir. Ancak bu isimlerin de blok kararıyla istifa edeceği düşünülürse göreve başlayacak yeni milletvekillerinin dağılımının aşağıda gösterilen şekilde olması beklenmektedir.

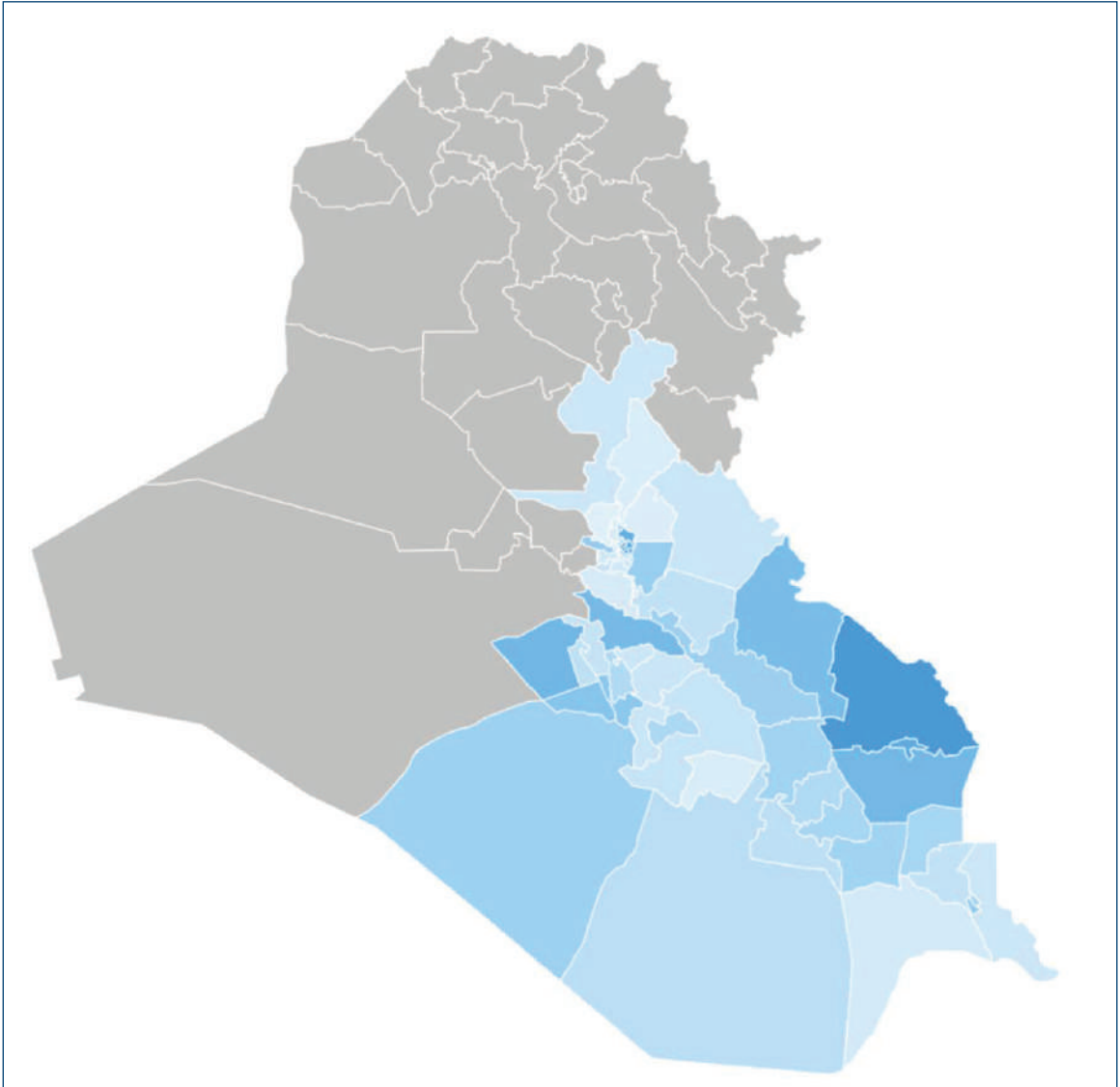
Sayısı Artan Oluşumlar	Artış Sayısı
Fetih Koalisyonu	11
Ulusal Devlet Güçleri İttifakı	9
İmtidat	7
Kanun Devleti Koalisyonu	7
Haklar Hareketi	5
Akd-i Vatani	3
Tasmim Koalisyonu	3
Firateyn Akımı	2
Vefa Hareketi	2
Kadimun	2
Takaddum Koalisyonu	2
Ulusal Nehc Koalisyonu	2
Muhafzun	1
Fav Zaho Topluluğu	1
Irak Ulusal Hareketi	1
İşrak Kanun	1
Munkizun	1
Nur Ayaklanma Hareketi	1
Vasıt Ahalisi	1
Bağımsız	11
Toplam	73

Sadr Hareketi'nin seçimlerin ardından elde ettiği sandalye yoğunluğu, ülkede Şii yoğunluğun yaşandığı güney vilayetlere ait seçim bölgelerinden kaynaklanmıştır. Bu nedenle istifa kararının ardından oluşan yeni aritmetik içerisinde farklı grupların yaşadığı seçim bölgelerinde Sünni ve gösterici adaylarının temsil hakkına eriştiği görülmekle birlikte sandalyelerin büyük kısmının diğer Şii siyasi oluşumlara aktarıldığı görülmektedir.

Aşağıda Sadr Hareketi'nin seçim bölgelerine göre elde ettiği sandalyelerin ağırlık haritası yer almaktadır. Seçim bölgelerindeki kazanan Sadr Hareketi adaylarına göre koyu tonlama uygulanmıştır.

Sadr'ın istifa hamlesinin ardından milletvekili sayısını en çok arttıran oluşumun 11 sandalyeyle Fetih Koalisyonu olduğu görülmektedir. Buna ek olarak Haydar el-Abadi ve Ammar el-Hekim önderliğindeki Ulusal Devlet Güçleri İttifakı, seçimlerde elde ettiği dört sandalyeye

ek olarak dokuz sandalye daha kazanmaktadır. Bu noktada seçimde beklenen başarıyı gösteremeyen Ulusal Devlet Güçleri İttifakı'nın yeni aritmetik içerisinde ağırlığının arttığı söylenebilir. Diğer yandan Kanun Devleti Koalisyonu ve İmtidat Hareketi yedişer sandalye daha kazanmaktadır. Bu durum parlamento-daki gösterici etkinliğinin artmasına neden olabileceği gibi aynı zamanda seçimlerin ardından değişen dengeyle Kanun Devleti Koalisyonu'nun en büyük siyasi oluşum hâline gelmesine neden olmaktadır.

Diğer yandan Sadr milletvekillerinin istifa etmesiyle milletvekili sayısını en fazla artıran oluşumların Şii oluşumlar olması, Sadr'ın müttefikleri KDP ve Sünni Egemenlik Koalisyonu'nu zayıflatacaktır. Milletvekilleri sayılarına göre parlamentodaki etkinlikleri azalacak olan KDP ve Egemenlik Koalisyonu, Sadr'ın siyasette olmadığı denklemde diğer Şii oluşumlarla müzakerelere yeşil ışık yakabilir. Ancak böyle bir hamle bu kez Sadr'ı daha fazla yalnızlaştırma ihtimaliyle Sadr'ın böyle bir hamleye ne kadar izin vereceği önemli bir soru işaretidir. Her ne kadar siyasetten çekildiğini açıklasa da sokak hareketlerinden sonuç alamadığı takdirde Sadr'ın tekrar ittifaklar neticesinde güç kazanımı elde etme yoluna gideceği beklenebilir.

Siyasi Oluşum	Sandalye Sayısı
Kanun Devleti Koalisyonu	40
Takaddum Koalisyonu	39
Kürdistan Demokratik Partisi	31
Fetih Koalisyonu	28
Kürdistan Koalisyonu	17
İmtidat Hareketi	16
Azim Hareketi	14
Ulusal Devlet Güçleri İttifakı	13
Yeni Nesil Hareketi	9
Tasmim Koalisyonu	8
İşrak Kanun	7
Akd-i Vatani	7
Haklar Hareketi	6
Diğer 26 Oluşum	40
Bağımsızlar	54
Toplam	329

Parlamentoda oluşan yeni denge her ne kadar mevcut durum itibarıyla Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin hükûmeti kurmasını sağlayacak bir boyutta olmasa bile siyasi oluşumla-

rı yeniden pozisyon belirlemeye itecektir. Bu kapsamda zaten Şii Koordinasyon Çerçevesi ile hareket eden KYB'ye ek olarak KDP'nin de katılması cumhurbaşkanlığı seçimi konusunda belirleyici olacaktır. Ancak bu durumda iki Kürt partisinin aday konusunda uzlaşmaya varması gerekecektir. Diğer yandan Egemenlik Bloku ismi altında beraber pozisyon belirleyen Takaddum Koalisyonu ve Azim Hareketi arasında ayrışmaların ortaya çıkması beklenebilir. Bu ayrışmanın yaşanması ise Şii Koordinasyon Çerçevesi'ni cumhurbaşkanlığı seçimi konusunda daha avantajlı bir pozisyona taşıyacaktır.

Diğer Riskler ve Çatışma Dinamikleri

Irak'ta 2021 parlamento seçimlerinin ardından hükûmetin kurulamamış olması mevcut hükûmetin "geçici" statüde görev yapmasına neden olmaktadır. Bu statüyle hem başbakan hem de bakanlar kurulu parlamentoya yasa teklifinde bulunamamaktadır. Hatta 2022 mali yılı genel bütçesi de bu nedenle parlamentoya sunulamamaktadır. Bu durum ise "Gıda Güvenliğine Acil Destek" Yasası'nın yaklaşık 270 milletvekilinin katıldığı oturumda onaylanmasıyla kısmen aşılmış olmakla birlikte yasanın uygulanma biçimi de tartışmaya neden olacaktır. Zira geçici statüdeki hükûmetin söz konusu yasayı uygulamakla görevli olamayacağı Irak kamuoyunda gündeme gelmektedir. Bu durumda yasanın uygulanması yöntemiyle ilgili Irak Federal Yüksek Mahkemesine müracaat edilmesi hem karar verilene kadar olan süre içerisinde yasanın uygulanmasını engelleyecek hem de olası bir iptal kararı çerçevesinde Irak'ı yasa kapsamında felç edecektir. Yasa tasarısının parlamentoda onaylanmasının ardından hükûmete yaklaşık 17,5 milyar ABD doları harcama yetkisi verilmektedir.³⁰ Bu noktada bahsedilen rakamın nisan ayında yaklaşık 70 milyar ABD doları olarak açıklanan

³⁰ "Iraq's parliament passes emergency food bill", *Reuters*, 2022.

Irak rezervinin %25'ine denk geldiği hatırlatılmalıdır. Bu yasa ise Irak hükûmeti geçici bütçe olarak kullandığı 2021 mali yılı bütçesinin dışında harcama yapma yetkisine kavuşmaktadır.

Bu kapsamda Sadr Hareketi'nin "Gıda Güvenliğine Acil Destek" Yasası'yla olası seçimlerde halk desteğini sağlamayı amaçladığı düşünülebilir. Bu da Sadr Hareketi'nin gıda tedariki, rantıye politika araçlarını kullanma ve "Irak lehine çalışan kişi" imajı oluşturma gibi araçları kullanarak olası bir erken seçimde daha fazla sandalye elde etme amacını göstermektedir. Diğer yandan hem yasaya destek vererek hem de siyasi süreçten çekilerek halkın yanındaki aktör imajını güçlendirmeyi amaçladığı söylenebilir.

Diğer yandan mali idarenin ötesinde ülkede karar alması kısıtlı bir hükûmetin yer alması, Irak'ın terörle mücadelesinde olası boşlukların oluşmasına uygun bir zemin hazırlayabilir. Zira, Irak'ın birçok bölgesinde terör örgütleri PKK ve IŞİD'in farklı düzeylerde varlık gösterdiği bilinmektedir. Diğer yandan güç boşlukları nedeniyle hem 2014 yılında büyük şehirlerin

terör örgütü IŞİD kontrolüne geçmesi hem de bunun ardından yeni boşlukta terör örgütü PKK'nın boşalan alanlara nüfuz ettiği görülmüştür. Bu nedenle ülkedeki siyasal boşluğun bir güç boşluğuna dönüşmesi terör örgütleri için bir fırsat sunarken, Irak'ın güvenliği ve istikrarı açısından büyük bir risk oluşturabilir.

Buna ek olarak, olası bir güç boşluğunun veya güç boşluğuna yol açacak etkenlerden birisi de ülkede siyaset ve diğer alanlarda başat aktör hâline gelen Şiiler arasındaki yeni bir çatışma dinamiğidir. Zira 2003 sonrasında giderek daha fazla çatlaklarla bölünen Irak Şiileri, 2010 seçimlerinin ardından Birleşik Irak İttifakı'ndan olan ayrılımlarla görünenin ötesinde içten bir şekilde dağılmaya başlamıştır. Zira bu dinamik, 2018 ve 2021 seçimlerinde zirveye çıkmış ve mevcut durum itibarıyla birbirleriyle aynı kabine içinde yer almamayı tercih eder bir hâle gelmiştir. Bu durum ise Şiiler arasındaki ayrışmanın zirveye çıkması ile olası bir Şii-Şii iç savaşının başlamasına yol açabilir. Diğer yandan Şiilerin Irak'taki konumu düşünüldüğünde, bunun Şiiler arasında sınırlı kalmayacağı da söylenebilir.

SEÇİM SONRASI GENEL GÖRÜNÜM

Ekim 2021 seçimlerinin siyasi istikrar getirmemesi erken seçim çağrılarına neden oldu.

Irak'ta sandıklardan çıkan sonuçlar, seçim sonrası siyasi görüntüyü de doğrudan şekillendirmişti. Seçimlerden birinci parti olarak çıkan Mukteda es-Sadr liderliğindeki Sadr Hareketi, yeni hükûmeti kurmak için sorumluluğu üstlenen ilk siyasi grup olmuştur. Bu sorumluluk kapsamında Sadr, Mesud Barzani liderliğinde KDP ve parlamentodaki Sünni çatı kuruluş Egemenlik Koalisyonu ile hükûmeti oluşturmak için "Vatanı Kurtarma İttifakı" isimli üçlü ittifak kurulmuştur. Bu ittifak ile birlikte, seçim sonrası görüntüde ulusal birlik hükûmetini oluşturma yönünde adım atmayı hedefleyen bir ittifak olarak doğmuştur. Vatanı Kurtarma İttifakı'na karşın oluşturulan Şii Koordinasyon Çerçevesi ise seçimler sonrası hükûmeti kurma sürecinde ulusal birlik hükûmeti kurulmasını savunan diğer bloku oluşturmuştur. Nuri Maliki liderliğindeki Kanun Devleti Koalisyonu, Hadi Amiri'nin liderliğini yaptığı Bedir Örgütü, Ammar el-Hekim'in liderliğindeki Ulusal Hikmet Akımı ve diğer İran'a yakın grupların oluşturduğu Şii Koordinasyon Çerçevesi içerisinde yer alan aktörler olmuştur.

Seçim sonrasında ortaya çıkan bu iki blok, esasen hükûmeti kurma noktasında birbirle-

riyle bir rekabet ortaya koyarken aslında birçok açıdan Irak'ı ikiye bölen bir resim ortaya çıkarmışlardır. Bu resim içerisinde Sadr Hareketi, Irak ulusalcılığı söylemine yakın hareket ederek bu kapsamda parlamentoda muhalif cephenin de oluşmasını istediği bir ulusal çoğunluk hükûmetini kurmayı amaçlamıştır. Sadr'a desteğin, önceki seçimlere göre oy oranlarını artırarak seçimlerde ciddi bir başarı gösteren Kürt ve Sünni siyasi partilerden destek gelmesi bu noktada önemli bir husus olarak belirtilmelidir. Diğer yandan Vatanı Kurtarma İttifakı olarak isimlendirilen bu ittifakın yalnızca oy oranlarını artırmalarıyla değil, İran'a yönelik koydukları mesafe açısından da ayrıştığını söylemek mümkündür. Özellikle ittifak içerisinde yer alan KDP'nin son dönemde İran ile yaşadığı gerginlikler göz önüne alındığında bu husus daha fazla göze çarpmaktadır. Diğer yandan yine ittifak içerisinde yer alan Takaddum Koalisyonu'nun ise İran'dan uzak daha çok Körfez ülkeleriyle yakın olduğu, bunun da ötesinde 2019'dan bu yana ciddi bir Irak ulusalcılığı söylemini savunduğunu söylemek mümkündür. Nitekim seçimler sonrasında Sadr ile ittifaka giden hem KDP hem de

Takaddum Koalisyonu'na yönelik Irak'taki İran yanlısı gruplardan çok sayıda tehdit mesajları gelmiş; Bağdat'taki parti binalarına saldırılar düzenlenmiştir.

Mukteda es-Sadr'ın seçim sonrası siyasi konumlanmasını daha ayrı bir pencereden değerlendirmek doğru olacaktır. Zira Sadr'ı her ne kadar İran etkisinden tamamen uzak bir aktör olarak yorumlamak yanlış olsa da seçim sonrası süreçte İran ve Irak'taki İran destekli gruplarla arasındaki mesafenin önemli ölçüde açıldığını söylemek doğru olacaktır. Nitekim Sadr'ın hükümet kurma sürecinde Şii Koordinasyon Çerçevesi ve İran'ın tüm girişimlerine rağmen eski Başbakan Nuri Maliki'yi kurula- cak hükümette kabul etmeyişi bu anlamda önemli bir direnç olarak okunabilir. Öte yan- dan Sadr'ın İran yanlısı gruplara koyduğu net tavır, Irak'taki Şii ayrışmasını da derinleştiren önemli bir adım olarak da yorumlanabilir. Bu açıdan bakıldığında aslında Sadr'ın bu ayrış- mayı başlatan tutumlarını seçim sonrasına hususi bir tavır olarak sergilediğini söylemek yanlış olacaktır. Ekim 2019'da başlayan hükû- met karşıtı gösteriler, Irak'taki İran karşıtı ciddi bir dalgayı beraberinde getirirken Sadr'ın ey- lemciler lehine ortaya koyduğu tavır bu söz konusu ayrışmanın temellerini atmıştır. Dolayı- sıyla toplumsal tabanda özellikle İran destek- li silahlı gruplara karşı oluşan muhalif sesler Sadr tarafından doğru okunmuştur. Sadr'ın bu okumayı seçim sonuçlarına yönelik de doğru yaptığını söylemek yerinde olacaktır. Seçim sonuçları, başta Hadi Amiri liderliğindeki Fetih Koalisyonu olmak üzere İran yanlısı Şii grup- ların önemli parlamentodaki sandalye sayısını kaybettiğini göstermiştir. Buradan hareketle toplumsal tabanda 2019 sonrası İran yanlısı Şii gruplar için başlayan kaybı, 2021 seçimle- riyle siyasi bir boyut da kazanmıştır. Bu süreci iyi değerlendiren Sadr'ın, İran yanlısı grupların aksine parlamentoda sandalye sayısını artıran Sünni ve Kürt siyasi gruplarla ortak bir zemin-

de hareket ederek İran yanlısı Şii grupları oluş- turulacak yeni hükümet içerisinde etkisiz bir konumda bırakmak istediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Ancak bu noktada belirtilmesi gereken husus, Sadr'ın amaçladığı ulusal çoğunluk hükûme- tinin de İran yanlısı Şii gruplar tarafından en- gellenebildiğidir. Öyle ki Sadr'ın, Kürt ve Sünni siyasi gruplarla oluşturmak istediği hükümet 220 milletvekiline ulaşarak çoğunluğu sağla- yamamış ve parlamentoda cumhurbaşkanının seçimi için oturum gerçekleştirilememiştir. Bu durum, Sadr'ın hamlelerinde değişkenliğe neden olarak öngörülemez hamleleri berabe- rinde getirmiştir. İlk dönemde sık sık geri çe- kildiğini açıklayarak hükümetin kurulması için Irak'taki tüm siyasi gruplara süre tanıdığını be- lirten Sadr,12 Haziran 2022'de yaptığı açıkla- mada Sadr Hareketi'ne bağlı 73 milletvekilinin de istifa etmesini istemiştir.

Sadr Hareketi milletvekillerinin istifası sonrası siyasi oluşumların sandalye sayılarının aşağıda gösterilen şekilde artması beklenmektedir.

Siyasi Oluşum	Sandalye Sayısı
Kanun Devleti Koalisyonu	40
Takaddum Koalisyonu	39
Kürdistan Demokratik Partisi	31
Fetih Koalisyonu	28
Kürdistan Koalisyonu	17
İmtidat Hareketi	16
Azim Hareketi	14
Ulusal Devlet Güçleri İttifakı	13
Yeni Nesil Hareketi	9
Tasmim Koalisyonu	8
İşrak Kanun	7
Akid Vatani	7
Haklar Hareketi	6
Diğer 26 Oluşum	40
Bağımsızlar	54
Toplam	329

Sadr Hareketi'nin parlamentodan çekilmesiyle Irak'taki hükûmet kurma sürecini Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin belirleyeceği yeni bir döneme girilmiştir. Sadr, bu adımıyla KDP ve Sünni grupların oluşturduğu Egemenlik Koalisyonu'nun politikalarını da doğrudan etkilemiştir. Dolayısıyla KDP, Takaddum Koalisyonu ve Azim Hareketi de artık Sadr Hareketi'nin olmadığı bir denklem de Şii Koordinasyon Çerçevesi ile masaya oturmasının önü açılabilir. Bu anlamda 2021 seçimlerinin en önemli neticelerinden biri, parlamentodaki mevcudiyetlerini artıran Kürt ve Sünni siyasi partilerinin kurulacak hükûmetlerde de müzakere gücünü artırmış olmasıdır. Nitekim seçim sonrası oluşan iki ana bloka bakıldığında hem Sadr Hareketi hem de Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin hükûmeti oluşturmak için Sünni ve Kürt siyasi gruplarla masaya oturmak zorunda olduğu gerçeği süreç içerisinde görülmüştür. Özellikle Kürt siyasetinden KDP ile Sünni siyasetini temsil eden Takaddum Koalisyonu, Sadr'ın hamlelerini de şekillendiren etkiye sahip olmuştur. Öyle ki Şii Koordinasyon Çerçevesi'nden Haydar el-Abadi'nin başbakan adaylığının doğrudan KDP tarafından engellendiği bilinmektedir. Bu çerçevede bakıldığında,

Sadr'ın olduğu veyahut olmadığı tüm süreçlerde parlamentoda toplam 68 milletvekiline sahip olan KDP ve Takaddum Koalisyonu'nun dengeleri değiştirilebilecek etkisini olduğunu söylemek mümkündür.

Oluşturulan ve bozulan ittifaklar ve bu sürecin getirdiği siyasi krizlerin ötesinde seçim sonrası Irak'ın takip edilmesi gereken başlıca konularından biri toplumsal dinamiklerdir. 2019'da sokağa çıkarak hükûmetin istifası ve erken seçimleri getiren Irak halkının kurulması planlanan yeni hükûmete vereceği tepkinin boyutu, hükûmetin ömrünü de belirleyecek önemli parametrelerden biri olacaktır. Ancak İran yanlısı Şii grupların kuracağı ve eski hükûmetlerden siyasetçilerden görev alacağı bir hükûmetin sokak hareketlerini tekrar başlatması da beklenebilir. Öyle ki Sadr'ın da bu hükûmette olmayacağı düşünüldüğünde, olası hükûmet karşıtı gösterilere Sadr yanlısı grupların da katılacağı söylenebilir. Bu nedenle Covid-19 ve sonrasında erken seçimlerin getirdiği süreçle sakinleşen sokak hareketlerinin Sadr yanlısı gruplarla birlikte tekrar alevlenmesi ihtimali Irak'ı öncekilere göre çok daha derin krizlere götürebilecektir.

SONUÇ YERİNE: IRAK NEREYE GİDİYOR?

Kronikleşen birçok sorun ülkeyi belirsizliğe doğru itmektedir.

Parlamento seçimlerinin üzerinden dokuz ay geçmiş olmasına rağmen hâlen Irak'ta bir hükûmetin kurulamamış olması, Irak'ın seçimler sonrası nereye gittiğine dair önemli ipuçları vermektedir. Dahası, seçimlerin üzerinden geçen zamana rağmen hâlen hükûmet kurulma müzakerelerinde son aşamaya dahi gelinememiştir; her geçen gün yeni siyasi krizler ortaya çıkmaktadır. Son olarak Mukteda es-Sadr'ın parlamentodaki 73 milletvekilinin istifasını istemesiyle Irak'taki siyasi manzara bambaşka bir tabloya dönüşmüştür. İstifalarla birlikte hükûmet kurma avantajı Şii Koordinasyon Çerçevesi'ne geçmiştir. Ancak İran yanlısı Şii siyasi gruplardan oluşan Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin bu süreçte kuracağı hükûmetin hangi ittifaklar ve başbakan adayları kapsamında şekilleneceğiyle kurulacak olası hükûmetin ömrünün ne kadar olacağına dair ciddi soru işaretleri yer almaktadır.

Sadr Hareketi'nin milletvekillerinin istifa etmesi ve böylelikle kurulacak yeni hükûmette muhalefet rolünde olmaktan bile çekilmesi Sadr'ın bundan sonraki hamlelerinin ne olacağına dair birkaç seçeneği ortaya çıkarmaktadır. Bu

seçenekler hiç şüphesiz Irak'ın geleceğini de etkileyecek önemli siyasi hamleler olacaktır. Gücünü parlamentodan tamamen çeken ve Sadr Hareketi'nin de siyasi faaliyetlerden tamamen çekildiğini dile getiren Sadr'ın ilk olarak Irak toplumuna dönük kullanacağı söylemler üzerinden Irak siyasetini şekillendirmeye çalışacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu yolla Sadr, yeni kurulacak hükûmete muhalefetini parlamento aracılığıyla değil doğrudan sokağın sesini yöneterek yapabilecektir. Ekim 2019'da patlak veren ve başbakanın istifasıyla erken seçimlere giden süreci başlatan protesto gösterileri, bu yolun muhalif tavırlar için son derece etkin kullanılabileceğini göstermiştir. 2019'daki protestoların yanı sıra Sadr'ın kendi toplumsal gücü de göz önüne alındığında, yine Sadr tarafından başlatılacak muhalif söylemlerle hükûmet üzerinde olası sokak hareketleri aracılığıyla bir baskı oluşturma mümkün olacağı söylenebilir. Dolayısıyla İran yanlısı Şii siyasi gruplar tarafından, hükûmet kurulabilirse, karşılaşılabilecek ilk ciddi muhalefetin siyasi yollardan değil; toplumsal baskı yoluyla olacağı değerlendirilebilir.

**Hükûmet
karşıtı gösteriler
sonrasında
kurulan
hükûmette
başbakanlık
görevi üstlenen
Kazimi'nin,
başbakanlığa
devam etme
olasılığı yeni
hükûmet kurma
sürecinde
tekrar gündeme
gelebilir.**

Diğer bir olasılık ise hükûmetin kurulamayıp parlamentoda alınacak bir kararla tekrar seçimlere gidilmesidir. İran yanlısı siyasi gruplar her ne kadar ellerine geçen hükûmet kurma şansını kullanmak isteyecek olsa da krizlerin derinleşmesi seçimlerin tekrarlanması beraberinde getirebilir. Ancak bu noktada krizlerin hangi yollarla derinleşebileceği sorusu önem kazanmaktadır. İran yanlısı grupların çoğunluğu sağlaması neticesinde çıkaracakları bir başbakan adayı ve hükûmet profili Irak halkı tarafından tepkiyle karşılanabilir. Bu tepkiye Sadr Hareketi ve hükûmet kurma sürecinin dışında kalabilecek olan Kürt veya Sünni siyasi grupların muhalefeti de eklendiği takdirde hükûmet kurulmadan erken seçimlere gidilmesi de beklenebilir. Dolayısıyla İran yanlısı siyasi gruplar her ne kadar hükûmet kurma fırsatı yakalamış olsalar da mevcut tablo da bu fırsatın karşısında ciddi bir muhalefet blokunu aldıkları gerçeği de bulunmaktadır. Bilhassa bu bloğun arkasına toplumsal dinamikleri de alabilecek olması İran yanlısı siyasi gruplar için işleri daha da zorlaştırabilir.

Hükûmet karşıtı gösteriler sonrasında kurulan hükûmette başbakanlık görevi üstlenen Kazimi'nin, başbakanlığa devam etme olasılığı yeni hükûmet kurma sürecinde tekrar gündeme gelebilir. Başbakanlığı sürecinde toplumsal olarak da destek kazandığı gözlemlenen Kazimi, Şii Koordinas-

yon Çerçevesi'nin Sadr ve diğer siyasi gruplar tarafından olumlu karşılanmayacak bir aday yerine Mustafa Kazimi ile devam edilmesine ilişkin bir adım da atabilir. Diğer yandan Kazimi'nin Irak halkı nezdinde de belli bir desteğe ulaşmış olması, Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin karşılaştacağı krizleri de azaltabilir. Bu nedenle Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin Nuri el-Maliki veya Haydar el-Abadi gibi tepki çekebilme potansiyeli yüksek başbakan adaylarından çok farklı siyasi gruplarla ilişkisi iyi olan bir aday veya mevcut başbakan ile de hükûmeti kurması söz konusu olabilir.

Irak'ın geleceğine dair daha bütüncül bir okuma yapıldığında, geleceğe dair yeni dengelerin söz konusu olabileceğini gösteren önemli işaretlerin olduğunu söylemek mümkündür. 10 Ekim 2021'de gerçekleşen parlamento seçimlerinin sonuçları sandığa giden Iraklı seçmenin tercihi noktasında farklı tabloları ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda İran yanlısı Şii siyasi grupların oy oranları ciddi manada düşerken Sünni ve Kürt siyasi grupların temsili artış göstermiştir. Dolayısıyla sonuç tablosu, Irak'taki Şii siyasetinde güç kaybını; Sünni ve Kürt siyasetinde artan gücünü göstermiştir. Aslına bakıldığında bu tablonun 2019'dan itibaren pek çok gelişmede kendini gösterdiğini söylemek mümkündür. Öyle ki 2019'da patlak veren hükûmet karşıtı gösterilerde, eylemcilerin İran karşıtı söylemleri ve Necef'teki

İran Başkonsolosluğunun yakılması gibi hadiseler yaklaşan yeni dinamiklerin ilk işaret fişeğini oluşturmuştur. Toplumsal tabanda İran yanlısı gruplar için başlayan güç kaybının siyaseten devam edip etmeyeceği seçimler öncesi başlıca tartışmalardan biri olmuştur. Nitekim sandıklardan çıkan sonuçlar, İran yanlısı grupların kaybettiği toplumsal desteği de büyük ölçüde doğrulamıştır. Bu noktada söz konusu güç kaybının tamamen toplumsal dinamiklerden kaynaklanıyor oluşuna dair yorum da yanlış olabilir. Zira daraltılmış seçim bölgelerine dayalı yeni seçim sistemi sistemine ilişkin İran yanlısı siyasi grupların yanlış bir strateji izlediğini söylemek de mümkündür. Dolayısıyla her ne kadar toplumsal desteğin azaldığına dair net bir gerçeklik bulunsa da kaybedilen sandalye sayılarında yeni seçim sisteminin doğru anlaşılammış olmasının da getirdiği kayıplar olduğu değerlendirilebilir.

Seçimlerin tekrarlanacağı senaryoda İran yanlısı grupların güç kaybının devam etmesine karşın Sadr Hareketi ile Sünni ve Kürt siyasi grupların oylarının artmasıyla Irak için uzun soluklu yeni dengelerden bahsedilebilir. Bunun en büyük nedeni, Irak'ta belirleyici güç olan Şii siyasetinin İran destekli kanadının siyaset sahnesinde etkisiz kalmaya başlayacağıdır. Böylesi bir tabloda Irak'taki Şii kanadında siyaseten Sadr'ın ortaya koyduğu liderliğin daha fazla önem kazanacağını

söylemek mümkündür. Ayrıca aynı durum içinde Irak'taki en büyük Şii dinî merci olan Ayetullah Ali Sistani'nin de kendisinin ve kendisinden sonra gelen mercilerin etki boyutunun artacağını söylemek mümkündür. Öte yandan Şii kanatta yaşanabilecek söz konusu güç dengesi değişimin Sünni ve Kürt siyasetini daha etkin bir role kavuşturması beklenebilir. Sadr Hareketi milletvekillerinin henüz istifa etmediği ilk tabloda Takaddum Koalisyonu ile Azim Hareketi'nin toplam 51 sandalyeye ulaşması bu anlamda önemli bir işarettir. 2021 seçimlerinde gösterilen bu başarının olası bir seçim tekrarında veya hükümet kurulması sonrası gidilecek erken seçimde sürdürülebilir olması, siyasi grupların Irak'ın sorunları karşısında hangi politikaları ortaya koyacaklarıyla da ilişkilidir. Dolayısıyla yeni dengelerin oluşması, sürekli değişkenlik gösteren ve yeni krizler üreten Irak siyasetinde mevcut siyasi grupların nasıl performans göstereceğiyle yakından ilgilidir.

Bütün bu siyasi açmazların üzerine 73 sandalyeyle parlamento-daki en büyük oluşum olan Sadr Hareketi'nin istifası Irak'taki siyasi sürecin daha fazla belirsizliğe doğru itilmesine neden olmuştur. Cumhurbaşkanı'nın seçilmesinin ardından hükümeti kurmakla Sadr Hareketi, KDP ve Sünni Ege-menlik Bloku tarafından oluşturulan Vatani Kurtarma İttifakı'nın görevlendirilmesi beklenmesine rağmen sürecin muğlaklaşma-

Irak'taki Şii kanadında siyaseten Sadr'ın ortaya koyduğu liderliğin daha fazla önem kazanacağını söylemek mümkündür.

sına neden olmuş ve Sadr Hareketi'nin toplu istifasıyla farklı bir boyuta ulaşmıştır. Mukteda es-Sadr, hareketine bağlı milletvekillerini istifaya çağırırken, "krizin çözülmesi için fedakârlık yaptıklarını" ifade ederek siyasi mekanizmadan çekildiklerini söylemiştir. Sadr Hareketi, her ne kadar parlamentodaki siyasetten çekilmiş olsa da sahip olduğu toplumsal destekle siyaset üzerindeki baskısını kullanmaya devam etmiştir.

Diğer yandan istifa eden milletvekillerinin yerlerine yedek isimlerin göreve başlaması parlamentodaki aritmetik açısından Şii Koordinasyon Çerçevesi'ni avantajlı bir hâle getirmiştir. Bu doğrultuda istifa kararının ardından Şii Koordinasyon Çerçevesi, hükûmeti kurmakla kararlı olduğunu açıklamasına rağmen, Sadr Hareketi'nin de bir şekilde onayını almaya çalışmış ancak başarılı olamamıştır. Bunun üzerine Şii Koordinasyon Çerçevesi, tek taraflı bir yaklaşımla Fırateyn Akımı Başkanı ve eski Bakan Muhammed Şiya Sudani'yi başbakan aday olarak ilan etmiş güvenoyu oylaması için parlamentoyu toplamak istediğini duyurmuştur. Bu durum üzerine ise parlamento siyasetinden çekilen Sadr Hareketi, sokak üzerinden siyasete geri dönüş yapmıştır.

Sadr Hareketi'nin siyaseti sokağa kanalizetmesinin miladı 27 Temmuz 2022 tarihinde parlamentoda düzenlenen gösteriler olarak işaret edilmiştir. Ancak Sadr Hareketi, 15 Temmuz Cuma günü Bağdat'ın Sadr Semsiti'nde 1,5 milyon kişinin katıldığı iddia edilen cuma namazıyla hem hareket için bir güç denemesi hem de mobilizasyonun başlangıcı organize etmiştir.

Gösterilerdeki zirve noktası ise Sadr Hareketi destekçilerinin Yeşil Bölge ve parlamentoda eylemlerinin devam ettiği 1 Ağustos 2022 tarihinde Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin karşıt gösteri çağrılarıyla yaşanmıştır. İki grup arasında sıcak temasın yaşanmaması ise müzakere

sürecinin engellenmesi ihtimalini ortadan kaldırmıştır. Buna rağmen gösteriler nedeniyle Şii Koordinasyon Çerçevesi liderleri Sadr Hareketi'ne diyalog çağrısında bulunmasına rağmen bu talep karşılık görmemiştir. Ancak diyalog çağrıları da Sadr'ın rejim, anayasa, seçim mekanizması ve milis grupların yeniden yapılandırılması şartlarını öne sürmesi nedeniyle gündemdeki yerini koruyamamıştır. Bu doğrultuda Sadr destekçilerinin "Aşure Devrimi" ve "Reform Devrimi" olarak isimlendirdiği sokak hareketinin 2 Ağustos 2022 tarihinde Sadr'ın parlamentonun 72 saat içerisinde boşaltılması çağrısıyla farklı bir boyutta devam edeceği söylenebilir.

Sadr, 2021 seçimlerinde, 2018 seçimlerinde olduğu gibi birinci oluşum olarak çıkmasına rağmen iki seçimden sonra da istediği ulusal çoğunluk hükûmetini kuramamış olması atılan adımların aşırı bir noktaya gitmesine neden olmaktadır. Zira Sadr'ın bu amacının önünde öncelikle eski Irak Başbakanı Nuri el-Maliki'nin durduğu söylenebilir. Hatta Sadr ve Maliki arasındaki kan davasının Irak iç savaşına kadar gittiği söylenebilir. 2008 yılında dönemin Başbakanı Maliki, Sadr önderliğindeki Mehdi Ordusuna yönelik başlattığı Şövalye Saldırısı Operasyonu ile Mehdi Ordusunun pozisyonunu kaybetmesine neden olmuştur. Hatta ikili arasında dönem dönem ortaya çıkan gerilimlerde de Maliki'nin bu operasyona atıf yaparak Sadr Hareketi'ni hedef hâline getirdiği söylenmektedir.

Bu kapsamda Sadr tarafından bakıldığı takdirde siyasetteki en büyük engellerden birisinin Maliki olduğu görülmektedir. Hatta Sadr Hareketi gösterilerinin başlaması üzerine Maliki'nin "kendisini savunmaya hazır olduğu" mesajını taşıyan silahlı pozları, Maliki tarafından gösterilerle kendisinin hedef alındığı şeklinde yorumladığını göstermektedir. Bu doğrultuda ise Sadr'ın başkanlık sistemi, çoğunluk hükûmeti ve yeni anayasa gibi siyasi amaçlarını

gerçekleştirmek istediği süreç içerisinde Maliki'nin siyasetten kalıcı olarak uzaklaştırılması en büyük kazancı olarak değerlendirebilir. Zira içerisinde Maliki'nin yer almadığı bir Şii Koordinasyon Çerçevesi, mevcut hâline kıyasla Sadr açısından daha kabul edilebilir bir paydaş hâline gelmektedir. Hatta Maliki'nin ülkedeki siyaseti hedef aldığı ve mezhepçilik içeren ses kayıtlarının 13 Temmuz 2022 tarihinde sızdırılmaya başlanması Maliki'nin siyaseten tasfiye edilmek istendiğini göstermekle birlikte Sadr tarafından Maliki'ye karşı kullanılan bir argüman hâline gelmiştir.

Diğer yandan karşılıklı gösteri çağrıları ülke gündemini meşgul etmekle birlikte yeni kırılmaların öncül emaresi olarak değerlendirilebilir. Buna rağmen tarafların, örneğin Sadr'ın 20 Ağustos'ta Bağdat'ta bir milyon kişiyi sokağa davet etmesi ve Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin karşı gösteri çağrısı üzerine geri adım atması tansiyonun bir şekilde kontrol altında tutulma çabasını göstermektedir.

Sadr ve İran yanlısı gruplar arasındaki gerginlik sokaklara taşınmış olsa da Irak'taki tarafların isteyeceği son olasılık bir iç savaştır. Geçtiğimiz yirmi yıllık süreçte işgal, iç savaş ve terör sarmalında yaşamış olan Irak'taki aktörlerin iç savaş olasılığını her ne kadar sık sık dillendiriyor olsa da kaçındıkları başlıca hususlardan biri olduğunu söylemek doğru olacaktır. Zira Irak henüz 2017'de terör örgütü IŞİD'e karşı zafer ilan etmiş ve Irak'ın üçte birini kontrol edebilen örgütün getirdiği yıkım tam anlamıyla ortadan kaldırılamamıştır. Bunun ötesinde 2019'da başlayan Ekim Devrimi'nde binlerce kişi hayatını kaybetmiş ve 2020'de patlak veren koronavirüs salgını siyasi ve toplumsal olarak zor durumda olan Irak'ı ekonomik anlamda da çıkmaza sokmuştur. Böyle bir atmosferden çıkılarak gidilen erken seçimler her ne kadar Irak'taki sorunların çözümü için yeterli görülme de Irak halkının biraz olsun nefes almasını sağlayacak yeni bir dönem için

umut barındırmıştır. Ancak seçim sonuçlarında ortaya çıkan dinamikler, seçimlerden çıkan aktörlerin karşılıklı çıkar çatışmasında rekabete girdikleri, bu rekabetle hükümet kurma sürecini çıkmaza götürdükleri bir döneme kapı aralamıştır. Bir tarafta Sadr, Kürt ve Sünni siyasi gruplarla ulusal çoğunluk hükümeti kurmak gibi radikal bir adımda bulunurken; Şii Koordinasyon Çerçevesi'ni oluşturan İran yanlısı gruplar ise hükümetin dışında kalmamak için karşı hamlelerle Sadr'ın bu hamlesini olanaksızlaştırmaya çalışmışlardır. Oluşan bu açmazda Sadr sonuç almak adına her ne kadar kendi taraftarlarını sokağa dökmüş olsa da İran yanlısı siyasi gruplarla sahadaki uzantıları olan milis grupların güçlerini de iyi hesapladığını söylemek mümkündür. Irak'taki İran etkisi her ne kadar 2019'dan itibaren "Ekim Devrimi", Kasım Süleymani suikastı ve parlamento seçimleri gibi etmenlerle güç kaybına uğrasa da söz konusu güç kaybının seviyesi Sadr'ın rahat şekilde üstünlüğü ele alabileceği ölçüde değildir. Bilhassa başta güvenlik bürokrasisi olmak üzere Irak devletinin önemli bürokratik kademelerinde İran'ın önemli güç sahibi olduğunu söylemek mümkündür. Her şeyden önce Irak Başbakanlığına bağlı olan Haşdi Şaabi her ne kadar Ebu Mehdi Mühendis'in ölümüyle birlikte kendi içinde ayrışmalar yaşasa da hâlen büyük ölçüde İran etkisindedir. Böyle bir tabloda Sadr'ın Irak sahasında başlayacak bir iç çatışma olasılığında kısa sürede galip aktör olarak ayrılabilceğini söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla hükümet kurma süreciyle birlikte açmaza giren sürecin sonucu Sadr tarafından sürekli sokaklara taşınmak istense de bunun uzun vadede bir fayda değil kendi siyasi kariyeri için de zarar getireceğinin ayırında olan aktörün yine Sadr olduğunu söylemek mümkündür.

Açmaza sürüklenen krizin muhtemel neticelerinden biri erken seçimlerin yinelenmesi olacaktır. Nitekim bu kapsamda son dönemde

yaşanan gelişmelere bakıldığında bu olasılığın da güç kazandığını söylemek mümkündür. Erken seçimlerin yapılmasını başından beri talep eden Sadr'a, KDP ve Sünni Egemenlik Koalisyonu da destek vermektedir. Diğer yandan 17 Ağustos'ta Cumhurbaşkanı Salih ile Başbakan Kazimi başkanlığında gerçekleşen ve Birleşmiş Milletler Irak Misyon Temsilcisi ile Şii, Sünni, Kürt, Türkmen ve Hristiyan toplumlarının temsilcilerinin katıldığı toplantıda olası bir erken seçimin yapılabileceğine dair ortak karara varılmıştır.³¹

Gerçekleşecek olası erken seçimlerin, Kasım 2021'deki seçimlerin oluşturduğu yeni dinamikler çerçevesinde yapılmasını beklemek doğru olacaktır. Bu anlamda Sadr Hareketi, KDP ve Egemenlik Koalisyonu'nun oluşturduğu Vatanı Kurtarma İttifakı'nın alacağı oyların genel toplamı Sadr'ın yarım kalan hamlesini tamamlayıp tamamlayamayacağını gösterecektir. Nitekim Kasım 2021 sonrası sürece bakıldığında, Vatanı Kurtarma İttifakı'nın ciddi bir ayrıma gitmediği, bu süreçteki gelişmelerde genel anlamda ortak bir tavır sergileyebildikleri gözlemlenmiştir. Diğer yandan İran yanlısı siyasi gruplar ise 2018'e kıyasla kaybettikleri oy oranlarını tekrar yakalamak, Sadr'ın kurmak istediği ulusal çoğunluk hükûmetini henüz hükûmet kurma süreci başlamadan engellemek isteyecektir. Ancak iki tarafın da Kasım 2021'e benzer oy oranlarıyla seçimleri tamam-

laması ve sürecin tekrar tıkanıklık yaşaması Irak için olumlu bir geleceği de beraberinde getirmeyecektir. Öyle ki ülkedeki demokratik işleyişe olan inancın gittikçe azalması ikinci kez seçimlerin tekrarlanmasından dahi sonuç alınamaması, değişimin sandık yoluyla değil farklı girişimlerle alınacağına olan inancı güçlendirecektir. Bu yönüyle hem Sadr hem Şii Koordinasyon Çerçevesi hem de diğer aktörler kendi menfaatleri doğrultusunda daha agresif tutumlar sergilemekten kaçınmayacaklardır.

Bütün bu çatışma dinamiklerine rağmen siyasi oluşumların karar verme mekanizmalarının kişi seviyesine kadar inmesi, taraflar üzerinde etki potansiyeline sahip diğer aktörlerin kaldıraç görevi görmesinin önü açılmaktadır. Bu anlamda gerginliklerin devam etmesi beklenmekle birlikte mevcut Başbakan Kazimi veya üzerinde uzlaşa sağlanan başka bir ismin ülkeyi yeni bir erken seçime kadar yönetmesi mümkün olabilir. Bu aşamada parlamento içi veya dışındaki aktörlerin geniş bir uzlaşmayı ülkenin yeni erken seçimlere nispeten daha stabil bir şekilde girmesine destek verebilir. Buna rağmen karar verme mekanizmalarının mikro seviyelerde olması, taraflar arasındaki şahsi kin ve çekişmeler nedeniyle siyasal mekanizmayı da sekteye uğratabilecek bir risk oluşturmaktadır.

³¹ "Iraqi crisis talks go ahead without Muqtada al-Sadr", *Al Arabiya News*, 2022.

NOTLAR

[illegible]

www.orsam.org.tr

[orsamorgtr](https://www.facebook.com/orsamorgtr)